

Κεφάλαιο Β: Οι θεσμοί της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας

Η διαδικασία της κατάκτησης μετέβαλε τη φύση της συγκρότησης του οθωμανικού κράτους. Ο πολιτικός σχηματισμός που ξεκίνησε ως φυλετικό βασίλειο εξελίχθηκε σε παγκόσμια αυτοκρατορία. Από την οθωμανική οπτική γωνία, οι μεγαλύτερες εδαφικές επικράτειες απαιτούσαν νέους τρόπους και νέα μέσα ελέγχου, διοίκησης και αξιοποίησης. Αυτοί οι τρόποι και τα μέσα είχαν ως πηγή έμπνευσης την ισλαμική πολιτική παράδοση, την οποία μετέδιδαν οι *ουλεμάδες* (*ulema*: νομοδιδάσκαλοι, θεολόγοι και ερμηνευτές του μουσουλμανικού δικαίου), αλλά και μογγολικές και βυζαντινές πρακτικές καθώς και την πρακτική εμπειρία.

Από πολλές πλευρές, το οθωμανικό κράτος και οι θεσμοί του αποτελούσαν υβριδικές οντότητες. Η υποταγή στο Ισλάμ συνδυαζόταν με την ανάγκη ενσωμάτωσης διαφορετικών μη μουσουλμανικών υποκειμένων και με το συμφέρον της συνεργασίας με τους θρησκευτικούς ηγέτες τους, προκειμένου να εξασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία του οθωμανικού κράτους. Η ιδεολογία της ύψιστης εξουσίας του σουλτάνου ερχόταν σε αντίθεση με την περιορισμένη ικανότητα της κεντρικής εξουσίας να διεισδύει στο χώρο και τις κοινωνικές δομές. Παρά την ασαφή και μεταβαλλόμενη φύση των διαδοχικών βασιλείων, η δυναστεία του Οσμάν δεν αμφισβητήθηκε για περισσότερους από έξι αιώνες. Η διάκριση μεταξύ ιδιωτικής και δημόσιας σφαίρας αποτελούσε θεμελιώδη παράγοντα για την οργάνωση της οθωμανικής αυλής. Το στρατιωτικό σύστημα συνδυάζε μεσαιωνικά χαρακτηριστικά (πολεμιστές που μάχονταν για θρησκευτικά ιδεώδη, λάφυρα και εισοδήματα που τους εκχωρούνταν μέσω ενός συστήματος φεούδων, σχεδιασμένο έτσι, ώστε να μετέρχεται τους ανεπαρκείς και ευμετάβλητους οικονομικούς πόρους) με πρώιμα νεότερα χαρακτηριστικά (έναν έμμισθο μόνιμο στρατό· είναι ενδεικτικό ότι στο στρατό αυτό, συνενώνονταν ο μεσαιωνικός ισλαμικός θεσμός των δούλων φρουρών του μονάρχη με ένα πρωτότυπο σύστημα στρατολόγησης [«ντεβσιρμέ» (*devshirme*), παιδομάζωμα], το οποίο μετέτρεπε νεαρούς μη μουσουλμάνους υπηκόους σε μία προνομιακή κοινωνική ομάδα, τους περήφανους για το ειδικό καθεστώς τους *καπικουλήδες*²⁸. Στις επαρχίες, την εξουσία των στρατιωτικών κυβερνητών εξισορροπούσε αφενός η άσκηση της τοπικής διοίκησης από *καδήδες* [*kadi*: μουσουλμάνος ιεροδικαστής], οι οποίοι στρατολογούνταν μεταξύ των ουλεμάδων, και αφετέρου η αυτοδιοίκηση πολλών τοπικών κοινοτήτων. Η καθιέρωση κοινών θεσμών για όλο το εύρος της αυτοκρατορίας δεν έβαλε τέλος στις κατά τόπους διαφορές και ιδιαιτερότητες. Ο άμεσα διορισμένος οθωμανός διοικητής συνυπήρχε με τους θεσμούς των χριστιανικών υποτελών κρατών. Για ορισμένα από αυτά τα κράτη, το καθεστώς της φόρου υποτέλειας αποδείχθηκε ένα προκαταρκτικό μόνο στάδιο πριν από την ολοκληρωτική τους προσάρτηση, ενώ για άλλα αποδείχθηκε μία μόνιμη λύση.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ένα ισλαμικό κράτος. Έτσι, στηριζόταν σε μεγάλο βαθμό στον μουσουλμανικό Ιερό Νόμο (*Sharia*). Στηριγμένος στο Κοράνι και την παράδοση *Σουννά* (*sunna*, συγκροτούνταν από ένα σώμα ιστοριών οι οποίες αναφέρονταν στον τρόπο με τον οποίο είχε αντιδράσει ο προφήτης Μωάμεθ σε διάφορες περιστάσεις), ο μουσουλμανικός Ιερός Νόμος είχε αναπτυχθεί αρχικά στη διάρκεια του Μεσαίωνα και αργότερα από διάφορους ουλεμάδες. Παρόλο που αυτή η συνεχιζόμενη επανερμηνεία εξασφάλιζε τη σχετική προσαρμοστικότητα του σεριάτ, οι Οθωμανοί προτιμούσαν να την εμπλουτίζουν με νόμους και ρυθμίσεις που εξέδιδε απευθείας ο σουλτάνος στηριγμένος στην απόλυτη κυριαρχία του. Σε αντίθεση με τον σύγχρονο νόμο, αυτοί οι νόμοι και οι ρυθμίσεις, που αποτελούσαν το Σουλτανικό Δίκαιο (*kanun*, λέξη προερχόμενη από την ελληνική *κανών*), δεν προέκυπταν ως συστηματικά πορίσματα που μπορούσαν να αναχθούν σε υψηλότερες νομοθετικές αρχές. Αντίθετα, αποτελούσαν κυρίως μεταφορές και επαναδιατυπώσεις του εθιμικού δικαίου, γι' αυτό κι ενσωμάτωναν ακόμα προ-οθωμανικά έθιμα των επαρχιών. Παρόλο που θεωρητικά η εξουσία του οθωμανού σουλτάνου ήταν αδιαφι-

²⁸ *Kariku* σημαίνει στην κυριολεξία «δούλος της (αυτοκρατορικής) Πύλης». Στο σώμα αυτό δεν ανήκουν μόνο οι γενίτσαροι, αλλά επίσης έξι ακόμα στρατιωτικά «τάγματα» και ποικίλο προσωπικό του παλατιού.

λονίκητη, το Σουλτανικό Δίκαιο θα έπρεπε να συμμορφώνεται με τις υψηλότερες αρχές του σεριάτ και ο πλέον ανώτερος μουσουλμάνος λόγιος της αυτοκρατορίας, ο *σειχουλισλάμης* (*zeyh-ül-Islam*: ο επικεφαλής της πίστης), έπρεπε να πιστοποιεί τη σχετική συμφωνία του κάθε νόμου, ρύθμισης ή διατάγματος του σουλτάνου.

Παρόλο που η επίσημη ιδεολογία επέμενε στην πολιτική σταθερότητα και την παράδοση, στην πράξη το οθωμανικό πολιτικό σύστημα δεν έμεινε ανεπηρέαστο από τις αλλαγές στο πέρασμα του χρόνου. Η φύση αυτών των αλλαγών είναι εξαιρετικά αντιφατική. Ορισμένοι ιστορικοί θεωρούν ότι οι αλλαγές που έλαβαν χώρα κυρίως στα τέλη του 16^{ου} αιώνα, αποτελούν μία παρακμή από την σχεδόν τέλεια οργάνωση της λεγόμενης «κλασικής εποχής». Άλλοι υποστηρίζουν ότι οι αλλαγές αποτελούν μια προσαρμογή στις προκλήσεις της πρώιμης νεότερης εποχής και μπορούν να συγκριθούν με τη διαδικασία συγκρότησης νεότερων κρατών σε άλλα μέρη της Ευρώπης ή της Ασίας. Δυστυχώς, τα όρια του συγκεκριμένου Βιβλίου Εργασίας δε μας επιτρέπουν να ρίξουμε φως σε όλες τις όψεις των οθωμανικών πολιτικών αλλαγών. Είναι ωστόσο σημαντικό να θυμόμαστε ότι οι οθωμανικοί θεσμοί δεν ήταν στατικές, αλλά δυναμικές οντότητες.

Οι πηγές που περιλαμβάνονται σε αυτό το κεφάλαιο αναφέρονται σε θέματα της σύνθετης φύσης των οθωμανικών πολιτικών θεσμών. Γενικά, οι πηγές παρουσιάζουν διαφορετικές ακόμα και αντιφατικές απόψεις πάνω στα ίδια ζητήματα. Στόχος τους είναι να προάγουν την ικανότητα των μαθητών να αναλύουν τη σύνθετη φύση της πολιτικής διακυβέρνησης.

I. Ο σουλτάνος και το Ανάκτορο

B-1. Οι τίτλοι που χρησιμοποιούσε ο Σουλεϊμάν στην αλληλογραφία του με τον Φερδινάνδο Α' (1562)

Ο Παντισάχ και Σουλτάνος της Λευκής Θάλασσας [Μεσόγειος] και της Μαύρης Θάλασσας, της Σεβαστής Κάαμπα και της Φωτισμένης Μεδίνας, της Ιερής Ιερουσαλήμ, του πλέον πολύτιμου της εποχής μας Θρόνου της Αιγύπτου, των επαρχιών Υεμένης και Άντεν και Σανά, του Τόπου της Ειρήνης της Βαγδάτης, και της Μπάσρα (Βασόρα) και της Λάχσα, των πόλεων του Ανουσιρβάν,²⁹ της γης της Αλγερίας και του Αζερμπαϊτζάν, της γης της Χρυσής Ορδής και της γης των Ταρτάρων, του Ντιαρμπεκίρ του Κουρδιστάν και του Λουριστάν και όλης της Ρούμελης και Ανατολίας και Καραμανίας και Βλαχίας και Μολδαβίας και Ουγγαρίας και εκτός από όλες αυτές, πολλών άλλων σπουδαίων χωρών και εδαφών [...]

Bayerle, σ. 46-47.

Να εντοπίσετε στο χάρτη τις περιοχές που καταγράφει ο τίτλος του Σουλεϊμάν. Βρείτε ποιες από τις κτήσεις λείπουν από τον τίτλο. Ποιο είναι το μήνυμα που στέλνει ένας ηγέτης που χρησιμοποιεί έναν τέτοιο τίτλο;

B-2. Οι αρετές ενός ιδανικού κυβερνήτη, όπως παρουσιάζονται σε ένα ποίημα του Τζελαλζαντέ αφιερωμένο στον σουλτάνο Σελίμ Β' (1566-1574)

Αυτός που επιθυμεί καλός βασιλιάς να γενεί
Πρέπει να έχει βράχο για προσκέφαλο

Ας αφήσει τις ανέσεις,
ας αφήσει το ποτό
Φίλο ας μην κάνει
τον άδικο

Μακριά από αυτόν να μένει ο αμαθής
Καθώς λεν, τα παιδιά έχουν λίγη σοφία

Αυτοί που φλέγονται από τον έρωτα του κράτους
Αυτοί που είναι κύριοι του υψηλού βωμού

Πρέπει να κινδυνεύουν με όλο τους το είναι
Πρέπει πρόθυμα να πολεμούν κάθε στιγμή

[...]

Εάν και όταν σουλτάνος
της γης όλης γενείς
Ποτέ μην στείλεις χαμόγελο
σε άντρα θηλυκό

²⁹ Η παλιά περσική πρωτεύουσα της Κτησιφώντος στο σημερινό Ιράκ.

Άνοιξε τα αυτιά στο λόγο τον αληθινό
αν είσαι ξύπνιος
Μάθε και δέξου τον
αν είσαι αλήθεια ταπεινός
Ο αληθινός άντρας έχει
ώριμες και λογικές απόψεις
Χωρίς ζήλια, εκδίκηση
ή μένος στην καρδιά

Άσε τον αγαθό να φοβάται το Θεό,
το θεό μας, για πάντα
Άσ' τα μάτια του να δουν
πού 'ν' το κεφάλι και πού η ουρά

Το λάθος να μπορεί να συγχωρήσει
Την αβλεψία ή την απλή αποτυχία
Τον ύπιστο Θεό να μπορεί να βλέπει
Σε όλο του το μεγαλείο, παντού

Ας μην είναι φειδωλός
Ας μην είναι άπληστος
Ας είναι πάντα ελεήμων
ακόμα και σ' όποιον τον πειράζει

Να μπορεί πάντα το δίκαιο να βρίσκει
Να ακολουθεί το σεριάτ
Την αλήθεια να μπορεί να γνωρίζει [ή τον Θεό: *Hak*],
Την τυραννία να σκορπά

Ένας άντρας χωρίς γνώση
δεν είναι άντρας αληθινός
Αληθινό αίμα δεν τρέχει
στις φλέβες του ανόητου μυαλού [...]

Αν το κορμί δεν υπήρχε του Σουλτάνου Σελίμ,
του ευγενικού βασιλιά, της πηγής του καλού

Ο εχθρός θα είχε καταλάβει
τη χώρα απ' άκρη σ' άκρη
Ο Θεός δε θα είχε συντρέξει
Την κατάκτηση δε θα μας είχε αξιώσει.

Celâlîzâde, σ. 77-78.

Οι συμβουλές προς τον κυβερνήτη του κράτους αποτελούσαν ένα λογοτεχνικό είδος ευρέως διαδεδομένο στο μεσαιωνικό και πρώιμο νεότερο κόσμο. Η παρουσίαση της εικόνας του ιδανικού ηγέτη ήταν ένα μέσο να δημιουργηθεί ένα ιδεολογικό πλαίσιο προσδοκιών που θα περιορίζε τη συμπεριφορά των θεωρητικά κυρίαρχων μοναρχών. Αυτό καθίσταται μάλιστα ιδιαίτερα εμφανές εάν λάβουμε υπόψη μας ότι το ποίημα αυτό αφιερώνεται στον Σελίμ Β', έναν μέθυσο που ελάχιστα ενδιαφερόταν για τις υποθέσεις του κράτους.

Να συνοψίσετε τις αρετές που αποδίδει ο Τζελαζαντέ στον ιδανικό ηγέτη. Ποιες θεωρείτε πιο σημαντικές;
Λαμβάνοντας υπόψη σας όσα γνωρίζεται για τον πραγματικό χαρακτήρα του Σελίμ Β', προσπαθήστε να ανακαλύψετε πού αποσκοπούσε ο ποιητής με αυτό το ποίημα και τι θα πίστευε στην πραγματικότητα. Ήταν μήπως είρων (καθώς τα γνωρίσματα που αποδίδει στον ηγέτη σχηματίζουν μάλλον μια αιογραφία) ή απλώς στενόμυαλα αφοσιωμένος στο σουλτάνο του;

Β-3. Διαφορετικές στάσεις απέναντι στην αυτοκρατορική αδελφοκτονία – το χρονικό του Μεχμέτ Νεσρί για την εκτέλεση του Μουσταφά του Μικρού (1422)

Ο μικρός του³⁰ αδερφός, γνωστός ως Μουσταφάς ο Μικρός, που είχε λάβει από τον πατέρα³¹ του τη γη Χαμίντ³² και είχε υιοθετηθεί από τους πρίγκιπες του Γκερμιγιάν³³, εξοργίστηκε από κάποιους δυστυχείς ανθρώπους. Οι πρίγκιπες Γκερμιγιάν και Καραμάν³⁴ του έδωσαν στρατιώτες και προέλασε εναντίον της Μπούρσας (Προύσα). [...] Όταν ο σουλτάνος Μουράτ έμαθε τα νέα, έστειλε με τους στρατηγούς του μήνυμα στον Σαραμπντάρ Ιλύας³⁵, ότι ο σουλτάνος τον διόριζε γενικό διοικητή της Ανατολίας. Του έστειλαν ακόμα και έγγραφο. Του είπαν να διασκεδάσει το αγόρι μέχρι

30 Μουράτ Β' (1421-1451).

31 Μωάμεθ Α' (1403-1421).

32 Οθωμανική επαρχία στη νότια Μικρή Ασία.

33 Ηγεμονία, στη συνέχεια οθωμανική επαρχία στην κεντρική Μικρά Ασία.

34 Τουρκική ηγεμονία στη νότια Μικρά Ασία που αποτελούσε τον κύριο αντίπαλο των Οθωμανών στο χώρο της Ανατολίας, μέχρι την προσάρτησή της το 1468.

35 Δάσκαλος του Μουσταφά του Μικρού.

να φτάσουν. Ο Σαραμπντάρ Ιλύας επέλεξε την προδοσία, δέχθηκε το μήνυμά τους κι έμεινε σταθερός. [...] Ο Σουλτάνος Μουράτ ίππευσε με μεγάλη βιασύνη και έφτασε στο Ιζνίκ (Σμύρνη) την ένατη μέρα, αφού του άφησε το Εντιρνέ (Αδριανούπολη). [...] Την ώρα που μαινόταν η μάχη, ο Ιλύας Μπέη άρπαξε το αγόρι από την σέλα του αλόγου του. Το αγόρι είπε: «Δάσκαλε [*Jala*, «λάλα»] γιατί με κρατάς έτσι;». Ο Ιλύας απάντησε: «Θα σε οδηγήσω στον αδερφό σου, Μουράτ Χαν». Ο Μουσταφά ο Μικρός είπε: «Είσαι ένας άκαρδος προδότης. Μην με πας στον αδερφό μου. Θα με σκοτώσει». Ο Ιλύας Μπέη δεν έδειξε να τον άκουσε, έσκυψε το κεφάλι και πρόδωσε το αγόρι. Ο ανώτερος διοικητής, Μεζίντ Μπέη, πήρε το αγόρι, το έβαλε να καθίσει σε ένα μεγάλο τύμπανο πολέμου και το φίλησε με σεβασμό. Έπειτα τον οδήγησε στον Μουράτ Χαν. Ο Μουράτ Χαν τους είπε αμέσως να τελειώσουν τη δουλειά. Πήραν το αγόρι από τον Μεζίντ, υπήρχε μια μεγάλη συκιά έξω ακριβώς από το Ιζνίκ, κάτω από τη συκιά τον έπνιξαν σε νερό. Αφού εκτέλεσαν τη διαταγή, τον έστειλαν στη Μπούρσα να ταφεί δίπλα στον πατέρα του. Ο λαός της Μπούρσας τους συνάντησε. Πήραν το πτώμα και το έθαψαν σύμφωνα με το θρησκευτικό νόμο. Μετά ρώτησαν τον Σαραμπντάρ Ιλύας: «Γιατί το έκανες αυτό;». Απάντησε: «Φαινομενικά, έγινα προδότης. Στην πραγματικότητα έκανα το σωστό. Εάν συμφωνούσα μαζί τους, αυτοί οι δυο στρατοί θα πολεμούσαν μεταξύ τους και θα έβλαπταν τη χώρα. Το προσωπικό κακό είναι προτιμότερο από το γενικό κακό. Πρόκειται επίσης για παλαιό έθιμο. Δεν ήμουν εγώ που έκανα την πράξη». Μετά από αυτό δεν απολάμβανε κανένα κύρος μεταξύ των αρχόντων.

Neşri, II, σ. 567-573.

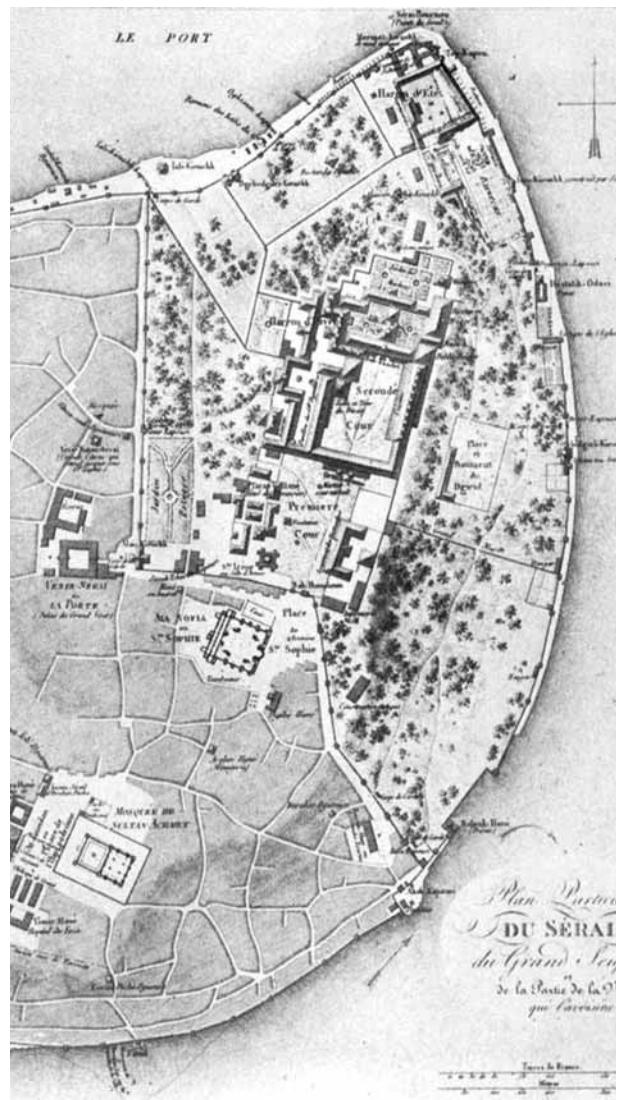
Ο Νεσρί έγραψε το χρονικό στα τέλη του 15^{ου} αιώνα, στη διάρκεια της βασιλείας του Βαγιαζήτ Β' (1481-1512), όταν πλέον η αυτοκρατορική πρακτική της αδελφοκτονίας είχε μεταβληθεί σε νόμιμη προϋπόθεση από τον Μωάμεθ Β', ο οποίος απαιτούσε από κάθε σουλτάνο να σκοτώνει τα αδέρφια του, όταν ανέβαινε στο θρόνο, προκειμένου να διασφαλιστεί η εσωτερική ειρήνη της αυτοκρατορίας. Η αφήγηση του Νεσρί για το φόνο του Μουσταφά του Μικρού παρουσιάζει τόσο το επίσημο επιχείρημα όσο και το γεγονός ότι μια σημαντική μερίδα της οθωμανικής κοινωνίας αποδοκίμαζε αυτήν την πρακτική. Η αποδοκιμασία τελικά οδήγησε στην εγκατάλειψη της αδελφοκτονίας

στις αρχές του 17^{ου} αιώνα (η τελευταία περίπτωση που συναντάμε στις πηγές έλαβε χώρα κατά την ενθρόνιση του Μωάμεθ Γ' το 1595).

Προσπαθήστε να μαντέψετε γιατί οι εκτελεστές επέλεξαν αυτόν το συγκεκριμένο τρόπο για να δολοφονήσουν το νεαρό πρίγκιπα. Εκτός από την δικαιολογία που δίνει ο Σαραμπντάρ Ιλύας για την πράξη του, υπάρχουν άλλες ενδείξεις στο κείμενο για τυχόν άλλα κίνητρα της συμπεριφοράς του;

► Εικ. 4. Το σχέδιο των ανακτόρων του Τοπκαπί στην Κωνσταντινούπολη

Inalcik 1973, εικ. 3.

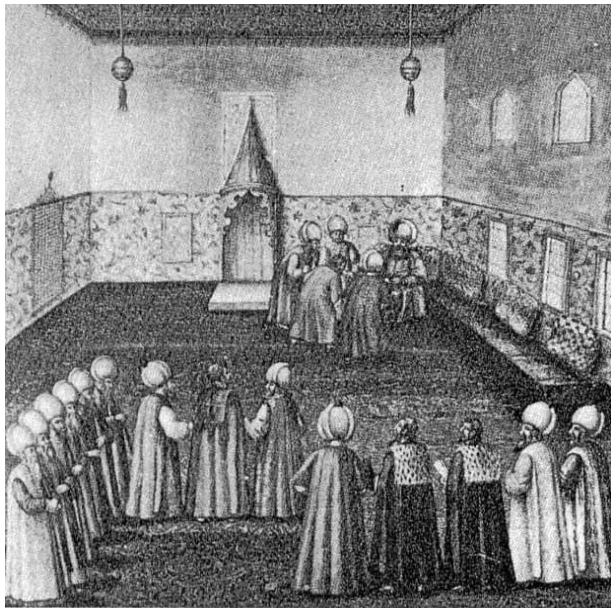
Σχήμα 1: Τα ανάκτορα και η οθωμανική κεντρική διοίκηση

<p>A. Εντερούν: Εσωτερική Υπηρεσία (Enderun)³⁶</p> <p>Κύριες υποδιαιρέσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Χαρέμι (Harem) ■ Χας οντάς (has oda): ιδιωτικό διαμέρισμα ■ Σεφερλή οντάς (seferli oda): διαμέρισμα εκστρατείας ■ Χαζίνες (hazine): θησαυροφυλάκιο ■ Κελάρι (kiler) <p>Κύριοι αξιωματούχοι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Καπού-αγασί (Kari agasi): αξιωματούχος της πύλης ■ Κιζλάρ-αγασί (Kizlar agasi): αξιωματούχος των κοριτσιών ■ Χας ονταμπασής (Has oda basi): επικεφαλής των αξιωματούχων ■ Σιλιχτάρης (Silahdar): ένοπλος συνοδός του σουλτάνου ■ Χαζίνες (Hazineci): προσωπικός θησαυροφυλάκας του σουλτάνου ■ Τσοχαντάρης (Cihadar): υπεύθυνος για τις στολές του σουλτάνου ■ Ρικιαπτάρης (Rikabdar): κρατούσε τους αναβολείς του σουλτάνου 	<p>B. Μπιρούν: Εξωτερική Υπηρεσία (Birun)</p> <p>Κύριες υποδιαιρέσεις:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Καπικούληδες (karikulu)³⁷: στρατεύματα των ανακτόρων ■ Αυτοκρατορικά μαγειρεία ■ Αυτοκρατορικό στάβλο <p>Κύριοι αξιωματούχοι:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Αγάς των γενίτσαρων ■ Μιρ-αλέμ (Mir alem): φύλακας των συμβόλων ■ Μιραχούρ (Mirahur): επικεφαλής των ανθρώπων που φρόντιζαν στάβλους, άμαξες, υποζύγια ■ Καπουτζήμπασης (Kari bası): επικεφαλής των ανθρώπων που φύλαγαν τις εισόδους των ανακτόρων ■ Τσαούσμπασης (Çavuş bası): επικεφαλής των τσαούσσηδων, δηλ. ταχυδρομικών υπαλλήλων ■ Μποσταντζήμπασης (Bostancı bası): επικεφαλής των κηπουρών ■ Τσακιρτζήμπασης ή αρχιγερακάρης (Çakır bası): επικεφαλής της υπηρεσίας που φρόντιζε για τα κυνηγετικά πουλιά 	<p>Γ. Ντιβάν ή Διβάνι: Αυτοκρατορικό συμβούλιο (divan)</p> <p>Μόνιμα μέλη:</p> <ul style="list-style-type: none"> ■ Βιζιρ-ι άζάμ (vizir-i azam): μεγάλος βεζίρης ■ Βεζιρδες³⁸ ■ Καζασκέρηδες (kadi'asker): στρατιωτικοί δικαστές της Ανατολίας και της Ρούμελης ■ Νισαντζής (nisancı): υπεύθυνος πρωτοκόλλου, γενικός αρχειοφύλακας ■ Αρχιδεφτερδάρης (baş defterdar): υπεύθυνος οικονομικών ■ Καπουντάν πασάς (kapudan paşa): αρχιναύαρχος ■ Ρεϊς-ουλ-κιτάμπ (reis-ül-kitab): αρχιγραμματέας αυτοκρατορικού συμβουλίου
--	--	---

i Να συγκρίνετε το σχέδιο των ανακτόρων με το παραπάνω σχήμα. Προσπαθήστε να ταυτίσετε ορισμένες από τις κύριες υπηρεσίες και να εξηγήσετε γιατί έχουν τοποθετηθεί σε αυτούς τους συγκεκριμένους χώρους.

► Εικ. 5. Ο οθωμανός σουλτάνος δέχεται σε ακρόαση τον αυτοκρατορικό πρέσβη

i Τι πληροφορίες αναφορικά με την οθωμανική ιστορία και τον πολιτισμό του 17ου αιώνα μας δίνει αυτή η εικόνα; Καταγράψτε όλες τις πληροφορίες που μπορείτε να εξάγετε από την εικόνα και συγκρίνετέ τις με τις αντίστοιχες των συμμαθητών σας. Προσπαθήστε να βρείτε μία αντίστοιχη σκηνή ακρόασης πρεσβειών από αυλές της Δυτικής Ευρώπης του 17ου αιώνα. Συγκρίνετε τις εικόνες και εστιάστε την προσοχή σας ιδιαίτερα στην τελετή υποδοχής, στη στάση του μονάρχη, στη συμπεριφορά των πρεσβειών και στις χειρονομίες του συνόλου των απεικονιζόμενων μορφών.

Inalcik 1973, εικ.12.

36 Προσωπικές υπηρεσίες του σουλτάνου. Βρίσκονταν συνήθως στην Τρίτη Αυλή των αυτοκρατορικών ανακτόρων. Εκτός από τις γυναίκες, οι άνθρωποι που υπηρετούσαν στην Εσωτερική Υπηρεσία ήταν είτε νεαρά αγόρια («τισογλάν», *ıçoğlan*: υπηρέτες) είτε ευνοχοί.

37 Εκτός από τους γενίτσαρους, τα τάγματα των καπικουλήδων συμπεριλάμβαναν έξι ακόμα μονάδες με σημαντικό κύρος.

38 Οι υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι ήταν μέλη του αυτοκρατορικού συμβουλίου. Ο αριθμός τους κυμαινόταν κατά εποχές από τέσσερις σε περισσότερους από δέκα. Στο αυτοκρατορικό συμβούλιο συμμετείχαν επίσης, ο μπεηλέρμπεης (*beylerbeyi*: γενικός διοικητής) της Ρούμελης και περιστασιακά και άλλοι μπεηλερμπεήδες.

Β-4. Η άνοδος του Μουσταφά Α' στο θρόνο (1617)

23 Ζιλκα'ντε 1026 [= 24 Νοεμβρίου 1617].

Όταν, σύμφωνα με το θέλημα του Θεού, ο αιώνιος και πανταχού παρών Σουλτάνος Αχμέτ Χαν απεβίωσε και σταμάτησε να κυβερνά τον κόσμο ετούτο, οι διάδοχοι πρίγκιπες ήταν ακόμα πολύ νέοι. Ο αδελφός του Σουλτάνος Μουσταφά, αντίθετα, είχε φτάσει στην εφηβεία. Συνεπώς, εκείνος ανέβηκε στο θρόνο την ημερομηνία που αναφέραμε παραπάνω.

Ωστόσο οι βεζίρηδες, οι κυβερνήτες, οι σεΐχηδες, οι λόγιοι και άλλοι αξιωματούχοι δίσταζαν να υποβάλουν τα σέβη τους στο νέο ηγέτη. Ο Μουσταφά Αγάς, ο αγάς [aga: αξιωματούχος] της Πύλης της Ευτυχίας [Darüssaade aghasi, «Νταρουσάαντε αγασί»], που ασκούσε ιδιαίτερη επιρροή στις κρατικές υποθέσεις την εποχή του Σουλτάνου Αχμέτ Χαν, δεν παράλειψε για άλλη μια φορά να αναφέρει στον καθένα τα πρόποντα, υψώνοντας τη φωνή για να πει στον σεΐχουλι-σλάμη [sheyh-ül-Islam: επικεφαλής της πίστης] Εσάτ Εφέντη και τον βοηθό του μεγάλου βεζίρη [sadaret kaymakami, «σανταρέτ καϋμακάμης»] Σοφού Μεχμέτ Πασά ότι ο Σουλτάνος Μουσταφά Χαν δεν έδειχνε να διαθέτει μυαλό και λογική και ότι δεν μπορούσαν να εμπιστευτούν τις σκέψεις και τις πράξεις του. Υποστήριξε, ωστόσο, ότι εάν παραγκωνιζόταν ένας πρίγκιπας, που είχε γίνει πια νέος άνδρας, προκειμένου να ανέβει στο θρόνο ένα παιδί, θα ήταν αδύνατον να εμποδιστούν οι φήμες και τα κουτσομπολιά του λαού και αυτό θα δημιουργούσε πολλά προβλήματα. Είπαν επίσης ότι σε κάθε περίπτωση, τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή ήταν ο Σουλτάνος Μουσταφά που είχε το δικαίωμα να ανέβει στο θρόνο σύμφωνα με το δυναστικό δένδρο και εάν αυτό παραβλεπόταν, θα δημιουργούνταν ισχυρές αντιδράσεις από το λαό. Επιπλέον, υποστηρίχθηκε ότι η διανοητική αστάθεια που παρουσίαζε, οφειλόταν στο μεγάλο διάστημα που πέρασε στη φυλακή, χωρίς να επιτρέπεται να μιλά σε κανέναν και ότι εάν συσχετιζόταν με ανθρώπους για κάποιο διάστημα, θα μπορούσαν ίσως, να αποκατασταθούν το μυαλό και η λογική του. Με αυτόν τον τρόπο ο Σουλτάνος Μουσταφά έγινε αποδεκτός ως ένας παντισάχ της ανάγκης.

Peçevi, σ. 337.

🔑 Το χρονικό του Πετσεβί δεν αποκαλύπτει τα ιδιαίτερα συμφέροντα των διάφορων πολιτικών ομάδων, αποτελεί ωστόσο σημαντική πηγή για τα «δημόσια» επιχειρήματα που αναπτύχθηκαν στον κύκλο των οθωμανικών ηγετικών πολιτικών στρωμάτων. Παρ'όλα αυτά ο Μουσταφά Α' κυβέρνησε μόνο για μερικούς μήνες και στη συνέχεια αντικαταστάθηκε το 1618 από τον ανιψιό του Οσμάν Β' (1618-1622). μετά το θάνατο του Οσμάν Β', που σκοτώθηκε στη διάρκεια μιας εξέγερσης των γενιτσάρων, ο Μουσταφά Α' ανέβηκε και πάλι στο θρόνο για κάποιους μήνες, για να αντικατασταθεί τελικά από τον Μουράτ Δ' (1623-1640).

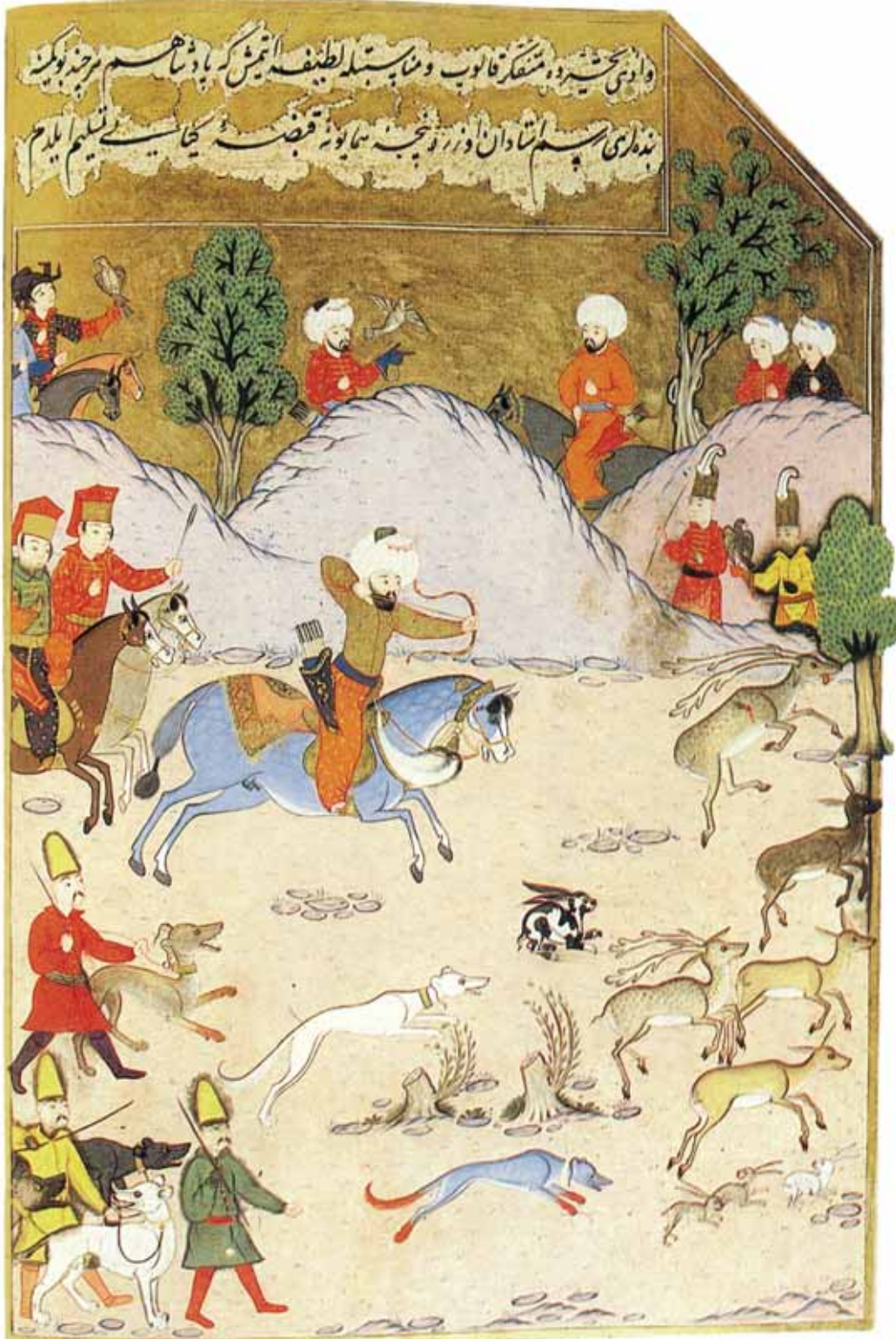
📌 Να αναπτύξετε ένα επιχειρήμα ενάντια στην άνοδο του Μουσταφά Α' στο θρόνο.

► Εικ. 6. Αυτοκρατορικός εορτασμός στη διάρκεια εκστρατείας

Hegy, Zimanyi, εικ. 40.

► Εικ. 7. Ο Σουλτάνος Βιαγιαζήτ Β' (1481-1512) κυνηγά κοντά στη Φιλιπούπολη (Πλόβντιφ)

Hegy, Zimanyi, εικ. 38.

II. Το παιδομάζωμα [ντεβσιρμές]

B-5. Το σύστημα του ντεβσιρμέ³⁹ όπως περιγράφεται από έναν πρώην γενίτσαρο

Όποτε εισέβαλαν σε μια χώρα και κατακτούσαν το λαό της, ακολουθούσε αμέσως μετά από αυτούς ο βασιλικός γραφέας ο οποίος έπαιρνε όλα τα αγόρια για γενίτσαρους. Για κάθε αγόρι έδινε πέντε χρυσά νομίσματα (*δουκάτα*) και τα έστελνε μέσω της θάλασσας στην Ανατολή, όπου και έμεναν. Γύρω στα 2000 αγόρια πήραν με αυτόν τον τρόπο. Κι αν ο γραφέας δεν κατάφερνε να βρει αρκετά αγόρια στους εχθρούς, τότε συγκέντρωνε από την χώρα του, από κάθε χωριό, σε αναλογία με τον πληθυσμό του, όλους τους νεαρούς χριστιανούς. Τα αγόρια που έπαιρναν από τη χώρα του τα έλεγαν *τσιλίκ* (*çilik*). Μπορούσαν να διαθέτουν την περιουσία τους, μετά το θάνατό τους, σε όποιον ήθελαν. Τα αγόρια όμως που έπαιρναν από τους εχθρούς τα ονόμαζαν *πεντζίκ* (*pençik*). Μετά το θάνατό τους δεν μπορούσαν να κληροδοτήσουν τίποτα και όλη η περιουσία τους πήγαινε στον αυτοκράτορα, εκτός κι αν κάποιος απελευθερωνόταν χάριν της συμπεριφοράς του, οπότε μπορούσε ελεύθερα να διαθέσει την περιουσία του μετά το θάνατό του.

Mihailović, σ. 164-165.

B-6. Η χριστιανική κριτική στο σύστημα του ντεβσιρμέ από τη Ζωή του Γκεόργκι Νόβι της Σόφιας (1539)

Αυτό έλαβε χώρα στη διάρκεια του άθρησκου, αχρείου και ρυπαρού Τούρκου βασιλιά Σελίμ.⁴⁰ Μυστικά, με κάποιου είδους πονηριά, στον τρίτο χρόνο της βασιλείας του, έστειλε αγγελιοφόρους και υπαλλήλους σε όλες τις περιφέρειες πολλών βασιλείων και

τους διέταξε να πάνε με συνοδεία στρατιωτών σε περιοχές που ζούσαν Χριστιανοί. Και αν έβρισκαν τρεις γιους σε μια χριστιανική οικογένεια, έπαιρναν τους δύο για το βασιλιά κι αφήναν τον τρίτο στους γονείς. Αν όμως οι γονείς είχαν ένα μόνο γιο, τον έπαιρναν με τη βία για τον βασιλιά τους. Το έκαναν αυτό σύμφωνα με τις διαταγές του βασιλιά· τους έκαναν περιτομή σύμφωνα με την αμαρτωλή θρησκεία των Σαρακηνών (ενν. μουσουλμάνων) και τους μάθαιναν το παραπλανητικό βιβλίο του Ιμάμη. Μετά από αυτό, ο βασιλιάς έδινε διαταγή να τους εκπαιδεύσουν σε όλες τις στρατιωτικές δεξιότητες: στην τέχνη της μάχης και στην ιππασία. Ο βασιλιάς τους εγγυούταν μεγάλες τιμές, όταν έφταναν στην ωριμότητα και τους αποκαλούσαν γενίτσαρους. Και τυφλώνονταν τόσο, ώστε φέρονταν άσχημα ακόμα και στους ίδιους τους γονείς τους, τις μανάδες και τους πατεράδες τους, άρχιζαν να σκοτώνουν τους Χριστιανούς με φριχτούς τρόπους και έτσι γίνονταν χειρότεροι κι από τους Σαρακηνούς.

Georgieva, Tzanev, σ. 126-127.

Na συγκρίνετε τις ενδείξεις των πηγών B-5 και B-6 για τους αριθμούς των παιδιών που αφορούσε το σύστημα του ντεβσιρμέ, λαμβάνοντας υπόψη ότι στη διάρκεια της περιόδου στην οποία αναφέρονται οι δύο πηγές, ο χριστιανικός πληθυσμός της Νοτιοανατολικής Ευρώπης που κυριαρχούνταν από τους Οθωμανούς έφτανε στα (4) εκατομμύρια. Συζητήστε γιατί μία από τις πηγές διαστρεβλώνει το μέγεθος του φαινομένου. Ποια ήταν τα πλεονεκτήματα του συστήματος του ντεβσιρμέ για το οθωμανικό κράτος; Υπήρχαν πλεονεκτήματα για τα παιδιά των μη μουσουλμάνων που συμπεριλαμβάνονταν στο ντεβσιρμέ;

39 Πρωτότυπη οθωμανική πρακτική για τη στρατολόγηση των ανθρώπων που θα στελέχωναν υπηρεσίες του σουλτάνου, η οποία ξεκινά από τον 14ο αιώνα. Επρόκειτο για μια κεντρικά οργανωμένη στρατολόγηση νεαρών αγοριών από τις αγροτικές, μη μουσουλμανικές (δηλ. χριστιανικές) οικογένειες του οθωμανικού κράτους. Οι νέοι αυτοί ενσωματώνονταν στον οθωμανικό πολιτισμό, δηλαδή ασπάζονταν το Ισλάμ, μάθαιναν τουρκικά και εκπαιδεύονταν για να στελεχώσουν διάφορες κρατικές υπηρεσίες. Οι περισσότεροι προορίζονταν για τα τάγματα του καπικούλου, ιδιαίτερα τους γενίτσαρους, άλλοι όμως επιλέγονταν για να υπηρετήσουν στο Εσωτερικό ή Εξωτερικό Ανάκτορο. Στη διάρκεια του 15ου-16ου αιώνα, ένα μεγάλο και συχνά το κυρίαρχο μέρος της οθωμανικής πολιτικοστρατιωτικής ελίτ προερχόταν από παιδομαζώματα, μία πρακτική που ευνοούσε επομένως, την κοινωνική ανέλιξη. Εξαιτίας της αυξανόμενης πίεσης που ασκούσαν οι μουσουλμάνοι υπήκοοι του σουλτάνου, προκειμένου να αποκτήσουν πρόσβαση στα στρατιωτικά και πολιτικά αξιώματα, το σύστημα του παιδομαζώματος διακόπηκε σταδιακά στη διάρκεια του 17ου αιώνα.

40 Σελίμ Α' (1512-1520).

► Εικ. 8. Παιδιά από ντεβσιρμέ

Τι πληροφορίες αντλούμε από αυτήν την εικόνα; Ποιοι χαρακτήρες απεικονίζονται και πώς είναι τοποθετημένοι στην αρχιτεκτονική της εικόνας; Μπορείτε να αναγνωρίσετε τη σημασία των χειρονομιών τους; Γιατί νομίζετε ότι απεικονίζονται τόσο πολλές γυναίκες;

Hegy, Zimanyi, εικ. 41.

► **Εικ. 9. Αγάς των Γεντισάρων**

Hegy, Zimanyi, εικ. 43.

Περιγράψτε τα ενδύματα που φορούν οι μορφές.

Νομίζετε ότι το ένδυμα έπαιξε έναν ιδιαίτερο κοινωνικό ρόλο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία;

B-7. Ο Λουτφή πασάς αναπολεί τη σταδιοδρομία του από την εποχή που στρατολογήθηκε μέσω του συστήματος του ντεβσιρμέ

Ο συγγραφέας αυτής της πραγματείας είναι ο ταπεινότερος δούλος του Θεού, ο Λουτφή πασάς, γιος του Αμπντουλμουίν. Χάρη στη γενναιοδωρία των σουλτάνων, εγώ, ο ταπεινός, ανατράφηκα στο εσωτερικό

Σαράι τον καιρό του μακαρίτη Σουλτάνου Βαγιαζήτ⁴¹ (που βρίσκεται σήμερα στον Παράδεισο). Στη διάρκεια αυτής της οθωμανικής δυναστείας, επιδείκνυα άριστη συμπεριφορά απέναντι στους σουλτάνους από αγάπη στο Θεό και όσο βρισκόμουν στο εσωτερικό Σαράι, μελέτησα πολλά είδη επιστημών. Κατά την ενθρόνιση του [...] Σουλτάνου Σελίμ⁴², άφησα τη θέση του τσοχαντάρη [*çuhadâr*: υπεύθυνος για τις στολές του Σουλτάνου] και μπήκα στην εξωτερική υπηρεσία ως μουτεφερρικά [*müteferrika*: αυλικός] με 50 ακτσέδες την ημέρα. Μετά υπηρετήσα ως καπουτζήμπασης [*karıcı*: επικεφαλής των ανθρώπων που φύλαγαν τις εισόδους των ανακτόρων], μιν-αλέμ [*mîr alem*: φύλακας των συμβόλων], σαντζάκμπεης [*sancakbeyi*: διοικητής σαντζακιού] της Κασταμονής, μπηλέρμπεης [*beylerbeyi*: γενικός διοικητής] του Καραμάν και της Άγκυρας και τέλος, την εποχή του σουλτάνου μας Σουλεϊμάν⁴³, μου εμπιστεύτηκαν τις θέσεις του βεζίρη και του μεγάλου βεζίρη. Όταν εγώ, το ταπεινό και ασήμαντο υποκείμενο, άφησα το Σαράι, συνεργάστηκα με πολλούς ουλεμάδες (νομοδιδάσκαλοι, θεολόγοι και ερμηνευτές του μουσουλμανικού δικαίου), ποιητές και ανθρώπους του πολιτισμού και επιδίωξα να βελτιώσω το χαρακτήρα μου θέτοντας όλες μου τις ικανότητες στην υπηρεσία των επιστημών.

Inalcik 1973, σ. 84.

Ο Λουτφή πασά (περ. 1488-1563) υπηρέτησε ως μεγάλος βεζίρης την περίοδο 1539 - 1541.

Γεννημένος στην Αλβανία, στρατολογήθηκε μέσω του συστήματος του ντεβσιρμέ. Οι διαδοχικές θέσεις που κατείχε στην υπηρεσία του σουλτάνου αποτελούν τα τυπικά στάδια της σταδιοδρομίας που ακολουθούσαν οι δούλοι του σουλτάνου τον 15^ο-16^ο αιώνα: μία πρώιμη σταδιοδρομία στην εσωτερική υπηρεσία των ανακτόρων επέτρεπε την κατάληψη καλών θέσεων στην εξωτερική υπηρεσία και στη συνέχεια ακολουθεί η θέση του διοικητή σε επαρχίες, η οποία γενικά αποτελεί προϋπόθεση για το διορισμό ενός βεζίρη στο Αυτοκρατορικό Συμβούλιο. Παρόλο που τα προσωπικά επιτεύγματα του Λουτφή είναι εντυπωσιακά, δεν πρέπει να παραβλέπουμε το γεγονός ότι, από τη βασιλεία του Μωάμεθ Β' έως τα

41 Βαγιαζήτ Β' (1481-1512).

42 Σελίμ Α' (1512-1520).

43 Σουλεϊμάν Α' (1520-1566).

τέλη του 16^{ου} αιώνα, οι περισσότεροι μεγάλοι βεζίρηδες στρατολογούνταν από τους πρώην δούλους του παιδομαζώματος. Ο Λουτφί πασά αποτελεί εξαίρεση κυρίως για τις πνευματικές του ανησυχίες και για το γεγονός ότι, μετά την τέλος της θητείας του ως μεγάλος βεζίρης, έγινε σημαντικός πολιτικός συγγραφέας. Η αφήγησή του είναι επίσης σχετική και με το ζήτημα της θρησκευτικής μεταστροφής: σε κάποια χρονική στιγμή, μετά τη στρατολόγηση του νεαρού Λουτφί, φαίνεται πως ο πατέρας του ασπάστηκε επίσης το Ισλάμ.

III. Το τιμαριωτικό σύστημα

B-8. Οι οθωμανικοί κανόνες που διευθετούσαν τη διανομή τιμαρίων

Τα εισοδήματα που τους παρέχουν αυτά αποκαλούνται «καρποί του πολέμου» [*mâl-i mukatele*, «μαλ-ί μουκατελέ»]. Αυτό σημαίνει ότι τα έσοδα αυτά χορηγήθηκαν σε αντάλλαγμα για τον αγώνα εναντίον του εχθρού. [...] Στην περίπτωση των τιμαρίων, [...] υπάρχουν δύο είδη [τιμάρια]. Το ένα ονομάζεται «με αποδεικτικό» [*tezkireli*, «τεσκιρελού»] και το άλλο «χωρίς αποδεικτικό» [*tezkiresüz*, «τεσκιρεσουζ»]. Πίσω από τους παραπάνω όρους κρύβεται αυτή η συνήθεια: υπάρχει μία συγκεκριμένη έκταση [ή ποσό] που μπορεί να διαθέσει κάθε μπηλέρμπεης [*beylerbey*: γενικός διοικητής] με βεράτι του [*berat*: έγγραφο που επικυρώνει την απονομή αξιωμάτων ή προνομίων]: πάνω στο βεράτι υπογράφει ένα *τεσκερέ* [*tezkire*: αποδεικτικό] ότι αναφέρθηκε (ενν. στο σουλτάνο) και στη συνέχεια η διαταγή δημοσιοποιείται στο αυτοκρατορικό δικαστήριο [στην Ιστανμπούλ]. Έτσι, προκύπτουν αυτοί οι προσδιορισμοί: «με αποδεικτικό» και «χωρίς αποδεικτικό».

Hezarfen, σ. 139.

Ποιο είδος τιμαρίου ήταν μεγαλύτερο: το «με αποδεικτικό» ή το «χωρίς αποδεικτικό»; Αιτιολογείστε την επιλογή σας.

B-9. Λίστα των προσόδων που πρέπει να συγκεντρωθούν ως τιμάρια από τον σπαχή

Σαράντα κεφάλια αρρένων από αγροτικά νοικοκυριά [*kirk nefer reaya*: «κirk νεφέρ ρεγιά»], και τρεις εκτά-

Δείτε το Σχήμα 1 και εντοπίστε τις θέσεις που κατέλαβε ο Λουτφί στην οθωμανική κεντρική διοίκηση, προτού σταλεί διοικητής σε διάφορες επαρχίες. Τι μας δείχνει η περίπτωση του Λουτφί σχετικά με την οθωμανική κοινωνική κινητικότητα; Νομίζετε ότι μπορούμε να προχωρήσουμε σε γενικεύσεις στηριζόμενοι στην περίπτωση του;

σεις [*zemin*, «ζεμίν»] και το χωριό του Αρντίτς Αγίλ, η καταστιχωμένη πρόσοδος του οποίου περιλαμβάνει τη συλλογή της δεκάτης από τα δημητριακά [*öşür*: «οσούρ»] και τον φόρο για τις ζωτροφές [*salâriyye*: «σαλαριγιέ»] και τον φόρο σταριού [*resm-i gendüm*: «ρεσμί γκεντούμ»] και τον φόρο για το ζευγάρι βοδιών [*resmi çift*, «ρεσμί τσιφτ»: συνδυαστική φορολογία αγρότη, γης, βοδιών] και τον έγγειο φόρο για τους χωρικούς που έχουν μικρούς κλήρους [*resm-i ben-nâk*, «ρεσμί μπεννάκ»] και το φόρο των εργένηδων που δεν έχουν κλήρο [*resm-i cebe* = *resm-i caba*, «ρεσμί τζαμπά»] καθώς και τη δεκάτη από τα αμπέλια [*öşür-i bağ*, «οσουρί μπαγ»], που όλα φτάνουν τους πέντε χιλιάδες ακτσέδες, όπως καταγράφεται στο Κατάστιχο [*defter-i mufassal*: «ντεφτερί μουφασάλ»] από το χέρι του εκτιμητή και το Επίτομο Κατάστιχο [*defter-i icmâl*, «ντεφτερί ιτσμάλ»] δείχνει ότι τρεις χιλιάδες ακτσέδες από αυτό το ποσό πρέπει να διανεμηθούν αλλού ...

Barkan, σ. 771-772.

Γιατί το κράτος καταγράφει τόσο λεπτομερειακά τις προσόδους των τιμαριωτών;

B-10. Νέα ανάθεση τιμαρίου μεσαίας-προσ-μεγάλης κλίμακας

[Για τον] Μουσταφά μπιν Αχμέτ *τσαούσης* [*çavuz*, «τσαβούζ»: αρχικά ταχυδρομικός υπάλληλος: από το 18^ο αι. αξιωματούχος που είχε αναλάβει την εκτέλεση διαταγών ή ποινών], που του αφαιρέθηκε ένα τιμάρια στο Καϊσερι αξίας 15.100 ακτσέδων: Τώρα του δίνονται τα ακόλουθα: ένα τιμάρια αξίας 1.600 ακτσέδων

στο Εντριλίκ και άλλα χωριά στο *ναχιγιέ* [*nahiye*: υποδιαίρεση του καζά] του Τσεμπέλ Ερτσίς, ένα τιμάρι αξίας 2.000 ακτσέδων στον *μεζρά* [*mezra'a*: «χωραφότοπος», ακαλλιέργητη γη] Γκαζιλέρ και άλλες περιοχές στην περιφέρεια του Κοραμάζ που προηγουμένως είχε ο μακαρίτης Αμπντούλ-Κερίμ· ένα τιμάρι αξίας 2.000 ακτσέδων από έσοδα [*mahsul*, «μαχσούλ»] των νοικοκυριών *μπόζα* [*boza hane*] στην πόλη του Καϊσερι, το οποίο ανήκε στον Αμπντούλ-Κερίμ, ένα τιμάρι αξίας 800 ακτσέδων σε ένα χωριό της περιφέρειας Κεναρ-ί Ιρμάκ, ένα τιμάρι αξίας 3.000 ακτσέδων στο Ιστεφάνα και άλλα χωριά στον Τσεμπέλ Ερτσίς και άλλες μικρές εκτάσεις κτλ.: συνολικό ποσό 15.100 ακτσέδες.

Jennings 1972, σ. 212.

Σ Συζητήστε γιατί οι πρόσοδοι που συναπαρτίζουν ένα μεγάλο τιμάριο προέρχονταν από διάσπαρτες στο χώρο πηγές;

B-11. Κανονισμοί σχετικά με τιμαριώτες που δεν μετέχουν σε εκστρατείες (1635)

Ένα τιμάρι αξίας 2.500 ακτσέδων στο *ναχιγιέ* [*nahiye*: υποδιαίρεση του καζά] Κοστερέ έχει μείνει αμίσθωτο [*mahlûl*, «μαχλούλ»], γιατί ο Σουλεϊμάν δεν πήγε στην εκστρατεία του Ρεβάν [Εριβάν] αυτή τη χρονιά. Έχασε και το καθήκον του [*hidmet*, *hizmet*, «χιζμέτ»] και την επιθεώρηση [*yoklama*: «γιοκλαμά»]. Εξαιτίας μίας επαινετικής επιστολής από τον αλάιμπεη [*alaybey*: αξιωματούχος του στρατού, υπηρετούσε ως διοικητής επαρχιών] του Νιγντέ, Μουσά, το τιμάρι παραχωρήθηκε στον Μαχμούτ, που είχε βεράτι [*berat*: έγγραφο που επικυρώνει την απονομή αξιωματών ή προνομίων] για την ανάθεση τιμαρίου 3.000 ακτσέδων. Ένας *τεσκερές* [*tezker*: αποδεικτικό] στάλθηκε στον μπεηλέρμπεη [*beylerbey*: γενικό διοικητή] του Καραμάν, τον Ιμπραήμ Μπέη, για να ολοκληρώσει τη διαδικασία.

Ο Δερβίσης Μεχμέτ, που κατείχε [ήταν ο *mutasarrif*] ένα τιμάρι 3.000 ακτσέδων στην περιφέρεια Σάχρα, δεν πήγε στο Εριβάν. Ο Μαχμούτ *τσαούσης* [*zavus*, «τσαβούς»: αρχικά ταχυδρομικός υπάλληλος» από το 18^ο αι., αξιωματούχος που είχε αναλάβει την εκτέλεση διαταγών ή ποινών] πήρε στην κατοχή του το τιμάρι, αλλά στη συνέχεια δεν βοήθησε στην εκστρατεία, έτσι το τιμάρι έμεινε και πάλι αμίσθωτο. Παραχωρήθηκε στον Χαμζέ, αφού μεταφέρθηκε από τον Μεχμέτ, σύμφωνα με τη βεβαίωση του γενικού διοικητή του Καραμάν Χασάν. [ημερομηνία] 1 Ζιλκα 'ντε 1025 από το Ερεγλί.

Jennings 1972, σ. 212.

Κ Στα τέλη του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα, οι πόλεμοι με την Αυστρία και το Ιράν είχαν γίνει πιο δύσκολοι και οι μεγάλες αποστάσεις που έπρεπε να διανύσουν οι τιμαριώτες είχαν ως συνέπεια να μην προλαβαίνουν συχνά να επιστρέψουν για να συγκεντρώσουν τις προσόδους τους και να ελέγξουν τα τιμαριά τους. Έτσι, αρκετοί τιμαριώτες δεν πήγαιναν στον πόλεμο, γεγονός το οποίο ανάγκασε τις αρχές, σύμφωνα με το νόμο, να αποφασίσουν να ανακαλέσουν την παραχώρηση των τιμαριών και να τους τιμωρήσουν για ανυπακοή.

Σ Ποια μέσα χρησιμοποιούνται προκειμένου να διασφαλιστεί ότι οι τιμαριώτες θα προσέφεραν τις αναμενόμενες υπηρεσίες τους; Να συγκρίνεται το οθωμανικό τιμαριωτικό σύστημα και το φεουδαλικό σύστημα.

► Εικ. 10. Οπλισμένος σπαχής

Inalcik 1973, εικ. 25.

Περιγράψτε τα όπλα και την εξάρτηση του σπαχή. Να συγκρίνετε αυτήν την εικόνα με εικόνες άλλων ευρωπαϊών ιπποτών του 16^{ου} αιώνα. Να προσπαθήσετε να εντοπίσετε τις ομοιότητες και τις διαφορές.

Εάν δεν είχε δοθεί καμία ερμηνεία σχετικά με αυτήν την εικόνα, τι σκέψεις θα σας είχε προκαλέσει; Υπάρχει κάποιο ιδιαίτερο στοιχείο που σας παρακινεί να αναγνωρίσετε αυτούς τους άντρες ως οθωμανούς στρατιώτες;

IV. Προστασία των υπηκόων και απονομή δικαιοσύνης

B-12. Συστάσεις του Μουράτ Α΄ όταν διορίζει διοικητή τον Εβρενός Μπέη (1386)

[...] Δέξου και θυμήσου αυτή τη συμβουλή:

Πρέπει να γνωρίζεις ότι οι τόποι της επαρχίας της Ρούμελης⁴⁴ απέχουν πολύ μεταξύ τους. Για τη διακυβέρνησή τους και την ικανοποίηση των αναγκών τους και τη διατήρηση της τάξης θα χρειαστείς σίγουρα πολλούς ανθρώπους του ξίφους και της πέννας. Να είσαι προσεκτικός να μην απλώσεις το χέρι σου στην παρουσία του λαού σου. [...] Όποιος ξεχνάει την πίστη του σε αυτό τον κόσμο, ξεχνά το φόβο του Θεού. Μην ανακατεύεσαι με αυτά τα ζητήματα. Μην εμπιστεύεσαι κανένα και μην ανοίγεσαι μπροστά σε κανένα. Πολλοί μπορεί να νηστεύουν στη διάρκεια της μέρας και να μένουν όρθιοι όλη τη νύχτα και όμως να λατρεύουν είδωλα. Να προσέχεις τέτοιους ανθρώπους. Μη σε ξεγελούν οι εξωτερικές εμφανίσεις ...

Και όταν θέλεις να αφήσεις κάποιον στη θέση σου, να μην στηρίζεσαι σε ό,τι ήξερες γι αυτόν από πριν. Μπορεί αργότερα να άλλαξε. Γιατί το σώμα του γιου τού ανθρώπου αλλάζει από τη μια κατάσταση στην άλλη ... Γι' αυτό λοιπόν, να έχεις στραμμένα τα μάτια και τ' αυτιά σου στον άνθρωπο στον οποίο έχεις αναθέσει κάποια δουλειά. Δες αν η σημερινή του κατάσταση ανταποκρίνεται με τη προηγούμενη, και να μετράς τα λόγια του σύμφωνα με τη σημερινή. Να μην προσβάλεις ποτέ κανένα.

Άκου επίσης αυτή τη συμβουλή:

Εάν οι βοηθοί που διόρισες στο εσωτερικό της χώρας είναι εργατικοί, η κατάσταση των ραγιάδων [reaya: υπήκοοι] θα είναι καλή [...] Και να διατάξεις τον κάθε [βοηθό] να θεωρεί τους μουσουλμάνους που ζουν

στα μέρη του σαν αδέρφια του. Και να ελέγχουν τους ραγιάδες διακριτικά. Να μην κάνουν κακό και να μην ενοχλούν. Θύμιζέ τους συχνά ότι θα έρθει μια μέρα, όταν οι πράξεις που έγιναν στο παρελθόν θα πέσουν σαν το χιόνι, η μέρα της κρίσης. Κάνε τους να νοιάζονται για τη φτώχεια του λαού. Κάνε τους να προετοιμάζουν πολλούς πόρους για τη ζωή. Ο θεός αγαπά τους φτωχούς. Θα αναλάβει ο ίδιος την φτώχεια των φτωχών. Δεν θα κοιτάξει αυτούς που έχουν περιουσία σε αυτόν τον κόσμο ...

Ειδικά να σέβεσαι, όσον αφορά τους διάσημους, από τους μορφωμένους τον Ελβανά Φεκιχά – ας αυξάνεται η γνώση του! – που τοποθετήθηκε σείχουλισλάμης (επικεφαλής της πίστης) όλης της Ρούμελης. Και να φροντίζεις τους πνευματικούς σου που είναι κληρονόμοι των απογόνων του Προφήτη. Να τους αγκαλιάζεις με αγάπη και έλεος, να τους σέβεσαι και να τους προστατεύεις...

Να προσφέρεις δώρα και να ανταμείβεις τους σπαχήδες. Και να προσέχεις να μην τους έχεις ούτε πολύ χαλαρούς ούτε και πολύ περιορισμένους. Να μην ανακατεύεσαι με τα πράγματα των σπαχήδων, να μην τους πάρεις το παραμικρό ως αντάλλαγμα για τη θέση τους. Να μην εκδηλώνεις την επιθυμία να παίρνεις. Να εργάζεσαι προσεκτικά. Να μην καυχίεσαι για την ανδρεία και το κουράγιο σου, κράτα όμως το ξίφος σου αιχμηρό. Να ταΐζεις το άλογό σου. Να μην σταματάς να δείχνεις τον πλούτο σου και να μοιράζεις δώρα. Επίσης, να μην αναστατώνεσαι, εάν τα εισοδήματα από τα εδάφη που κατάκτησες με το σπαθί σου σε κάνουν να λες: «Δεν είναι αρκετά για τα έξοδά μου!». Σε περίπτωση που έχεις ανάγκη, γράψε σε μας εδώ. Δεν θα αρνηθούμε να σου δώσουμε ό,τι

⁴⁴ Σημαίνει κυριολεκτικά «γη των Ελλήνων» (Ρουμ ιλι). Στα οθωμανικά κείμενα του 14ου-15ου αιώνα η ονομασία αυτή αναφέρεται στο ευρωπαϊκό τμήμα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, το οποίο διοικούνταν από ένα γενικό διοικητή (beylerbeyi). Μετά τις κατακτήσεις του 16ου αιώνα, οι Οθωμανοί οργάνωσαν και άλλες διοικητικές μονάδες στην Ευρώπη, ωστόσο η επαρχία της Ρούμελης συνέχισε να περιλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της βαλκανικής χερσονήσου.

έχουμε εδώ. Όσα περισσότερα μπορούμε, θα σου στείλουμε. [...]

Γραμμένο τον ευλογημένο μήνα του Σεβάλ, το έτος 788 [1386].

Odbrani, I, σ. 187-189.

3 Ποιο είναι το νόημα που κρύβεται πίσω από τη συμβουλή «Να ταΐζεις το άλογό σου»; Τι ρόλο παίζει η θρησκεία στις συστάσεις του Μουράτ; Ποιους πρέπει να φοβάται ο Εβρενός και γιατί; Ποια είναι η γνώμη σου για τις συμβουλές του σουλτάνου; Έχουν χρηστική αξία για τη ζωή ενός οθωμανού διοικητή; Ποια από τις γενικές συστάσεις θα μπορούσε να είναι επίσης χρήσιμη για τη ζωή ενός σημερινού μαθητή;

B-13. Φιρμάνι του Μωάμεθ Α΄ υπέρ των μοναχών της Μονής Μαργκαρίτ, στην περιοχή των Σερρών (1419)

Αυτή είναι η θέληση του Αυτοκράτορα και η αιτία που εκδίδει αυτή την ευνοϊκή διαταγή – είτε ο Παντοδύναμος Θεός να επιτρέψει να κρατήσει έως το τέλος του χρόνου – είναι η ακόλουθη:

Οι εκλιπόντες παππούς και πατέρας μου είχαν ευδοκήσει να εκδώσουν διαταγές αναφορικά με τους ιδιοκτήτες του ιερού εγγράφου, τους μοναχούς της Μονής Μαργκαρίτ. Είχαν κηρυχθεί αδιαφιλονίκητα και είχαν απαλλαχθεί [από τους φόρους] τα κτήματά τους που αποτελούνταν από αμπελώνες και νερόμυλους, συμπεριλάμβαναν χωριά, εδάφη, οπωρώνες και οικίες, είχαν επίσης απαλλαχθεί από τη φορολογία των οικιών και των προβάτων των ραγιάδων [reaya: υπήκοος] της Ζούχνα.

Έτσι, σύμφωνα με τις διαταγές τους, κηρύσσω και εγώ αδιαφιλονίκητη την περιουσία τους και εκδίδω αυτήν την ιερή διαταγή. Όλοι οι μοναχοί εξαιρούνται από το *χαράτσι* [harac: έγγειος φόρος για την κοινότητα]. Τους δίνεται το δικαίωμα να κατέχουν τις ιδιοκτησίες που αναφέρθηκαν παραπάνω, όπως συνέβαινε και στο παρελθόν. Συνολικά, αυτή η διαταγή αφορά ό,τι κατείχαν τον καιρό του παππού και του πατέρα μου και ό,τι κατέχουν σήμερα.

Κανείς δεν επιτρέπεται να σταθεί στο δρόμο τους, να τους εναντιωθεί ή να τους ενοχλήσει δεν επιτρέπο-

νται επίσης ούτε αλλαγές. [Οι μοναχοί] απαλλάσσονται από την υποχρέωση να υπηρετούν στην αυλή, να κάνουν αγγαρείες καθώς και από κάθε συμπληρωματικό φόρο.

Todorova, σ. 49.

3 Να συζητήσετε γιατί οι μοναχοί της Μαργκαρίτ ζητούν νέα προνόμια από τον Μωάμεθ Α΄, παρόλο που είχαν παλαιότερα προνόμια από τον Μουράτ Α΄ και τον Βαγιαζήτ Α΄.

B-14. Η απόφαση του καδή σε μία διαμάχη μεταξύ ενός Χριστιανού κι ενός γενίτσαρου (Σόφια, 1618)

Με αυτό [το έγγραφο] βεβαιώνεται ότι ο μη μουσουλμάνος Ίλια, κάτοικος της πόλης της Σόφιας, στο *μαχαλά* [mahalle: γειτονιά] Μπανισόρ, εμφανίστηκε μπροστά στο Ιερό Συμβούλιο και επέδωσε αγωγή κατά του γενίτσαρου Οσμάν Μπεσέ που ζει στην ίδια γειτονιά, και ενώπιον του ιδίου κατέθεσε τα εξής:

«Ο άνθρωπος αυτός, ο Οσμάν Μπεσέ, κρατάει τη γυναικά μου Πετκάνα στο σπίτι του και δεν θέλει να μου τη δώσει πίσω, παρόλο που του το ζήτησα. Επίσης, προσπαθεί να την πείσει να ζητήσει διαζύγιο. Με αυτόν τον τρόπο την κρύβει στο σπίτι του, χωρίς να την παντρεύεται. Ικετεύω το συμβούλιο να ρωτήσει τον εναγόμενο γι' αυτό το ζήτημα και να καταγραφεί η απάντησή του».

Μετά την κατάθεση αυτή του Ίλια, ο προαναφερθείς Οσμάν ρωτήθηκε από το συμβούλιο [να δώσει τη γνώμη του για το αίτημα]. Στην απάντησή του, ομολόγησε ότι ο αιτών έλεγε την αλήθεια και έφερε την προαναφερθείσα μη μουσουλμάνα Πετκάνα ενώπιον του συμβουλίου και την έδωσε πίσω στον άντρα της Ίλια.

Turski Izvori, 2, σ. 119.

3 Τι μπορείτε να συμπεράνετε για τη θέση της γυναίκας στην οθωμανική κοινωνία; Γιατί δεν ρώτησαν την Πετκάνα τη γνώμη της για την υπόθεση; Τι νομίζετε ότι θα έλεγε, εάν της ζήτησαν να επιλέξει; Πιστεύεται ότι η θεωρία της προστασίας των υπηκόων [ραγιάδων] αποτελεί απλό ρητορικό σχήμα;

B-15. Η απόφαση του καδή σε μια διαμάχη μεταξύ ενός Μουσουλμάνου κι ενός Χριστιανού (Βιδίνι, 1700)

Ο Ιβάν, γιος του Νικόλα από την πόλη Βιδίνι και τη γειτονιά Καραμάν εμφανίστηκε ενώπιον του ιερού δικαστηρίου, παρουσία του κουρέα Ουστά Γιουμέρ, γιου του Αλί. Κατέθεσε αγωγή εναντίον του για τον ακόλουθο λόγο:

Ο Ιβάν είχε κληρονομήσει έναν αμπελώνα έκτασης τριών τετάρτων του εκταρίου στην περιοχή Κόζλοβets που συνόρευε με τους αμπελώνες των ακόλουθων ανθρώπων: του Μανούς, του αρτοποιού Γιοβάν, του Νικόλα και με τον δημόσιο δρόμο. Ο προαναφερθείς Γιουμέρ σφετερίστηκε το κτήμα.

Στη διάρκεια της ανάκρισης, ο Γιουμέρ δήλωσε ότι πριν από κάποιο διάστημα αγόρασε το εν λόγω αμπελώνα, που συνόρευε με τους αμπελώνες των ίδιων ανθρώπων, για 15 γρόσια⁴⁵ από τον κρατικό υπάλληλο ως κρατική περιουσία καθώς δεν είχε ιδιοκτήτη. Μετά το θάνατο του πρώην ιδιοκτήτη Ιβάν Σιμιτσιάτα, που πέθανε χωρίς να αφήσει κληρονόμους, ο αμπελώνας είχε περάσει στην κρατική περιουσία.

Ο Νικόλα αντείπε ότι αυτά που δήλωσε ο Γιουμέρ δεν ήταν αλήθεια και κάλεσε δύο μάρτυρες, που επιβεβαίωσαν ότι ο αμπελώνας ανήκε πράγματι σε αυτόν. Μετά από αυτά, το δικαστήριο ζήτησε από τον εναγόμενο να καλέσει μάρτυρες που θα επιβεβαίωναν την κατάθεσή του και του όρισε μια τελική ημερομηνία. Καθώς ο Γιουμέρ δεν μπόρεσε να βρει τέτοιους μάρτυρες μέσα στον καθορισμένο χρόνο, το δικαστήριο του πρότεινε να καταθέσει δίνοντας όρκο ότι είχε στα αλήθεια αγοράσει τον αμπελώνα, επειδή δεν υπήρχε ιδιοκτήτης. Ο Γιουμέρ συμφώνησε και πήρε όρκο στο όνομα του Θεού. Με βάση τον όρκο, το δικαστήριο αποφάσισε να απαγορεύσει στον Ιβάν να συνεχίσει κάθε νομική διαδικασία για τον αμπελώνα.

Georgieva, Tzanev, σ. 293.

 Εάν ήσασταν εσείς ο καδής, ποια θα ήταν η απόφασή σας σε αυτήν την υπόθεση;
Ο καδής πίστεψε αλήθεια στον όρκο του Γιουμέρ ή επρόκειτο για μία στημένη υπόθεση; Τι γνωρίζετε για

την πρακτική του όρκου στη μεσαιωνική δικαιοσύνη; Τα δικαστήρια των καδήςδων ευνοούσαν πάντα τους μουσουλμάνους ενάντια στους μη μουσουλμάνους υπηκόους [ραγιάδες]; Τα δικαστήρια των καδήςδων εξασφάλιζαν πάντα ένα δίκαιο δικαστικό σύστημα; Στηρίξτε την άποψή σας χρησιμοποιώντας τις παραπάνω πηγές.

B-16. Η κοινότητα του νησιού της Μυκόνου αποφασίζει να απαλλαχθεί από τον καδή (1710)

1710 Σεπτεμβρίου 9 Μύκονος

Επειδή και να θεωρούμεν ημείς οι κάτωθεν υπογεγραμμένοι η κοινότης Μυκόνου τα βάσανα και ασιστασία που τρέχει εις το νησί μας με τον εκλαμπρότατον αφέντη καδή όπου γυρεύει με πάσα μέθοδο να ρίξη απάνω μας καμιά αβανιά, δια τούτο αυτά βλέποντες τα πράγματα και αβανιές, όπου ελπίζει να μας κάμη, εσυμμαζοκτήκαμεν όλοι μικροί και μεγάλοι ιερείς και λαϊκοί και όλον το εποίμιον εις τον ναόν της υπεραγίας δεσποίνης ημών Θεοτόκου όπως κυβέρνησε και διόρθωσε το όμοιο νησί δια τούτο ευρίσκοντας εύλογον να εκβάλωμεν αποδώ τον άνωθεν καδήν όπως παύσε τα σκάνδαλα και ταραχές και υποσχόμαστε όλοι η κοινότης αν ήθελε τύχη τινός κανένα βάσανο γη άλλος πειρασμός δια την άνωθεν υπόθεσι τού καδή να τονέ τεφετέρωμε και να τονέ μαντινιέρωμε εις πάσα κριτήριο, και δια το αληθέν υπογράφου και υποκάτωθεν.

Ζερλέντου, σ. 67-68.

 Να εκτιμήσετε τους κινδύνους που εγκυμονούσε η απόφαση της κοινότητας της Μυκόνου να εξεγερθεί εναντίον του καδή. Ποιες ήταν οι απόψεις των κατοίκων της Μυκόνου;

B-17. Καταδικαστική απόφαση εναντίον του κοτζάμπαση Θεωδράκη από το Σαμάκοτσουκ (1762)

Απόφαση για τον ναϊπ [naib: χαμηλότερης βαθμίδας

⁴⁵ *Gurush*: οθωμανικό όνομα για τα μεγάλα αργυρά νομίσματα (θάλερ). Αφού αρχικά χρησιμοποιούσαν γρόσια που προέρχονταν από διάφορες οθωμανικές χώρες, στα τέλη του 17ου αιώνα, οι Οθωμανοί άρχισαν να κόβουν τα δικά τους νομίσματα. Επίσης, το γρόσι έγινε λογιστικό ισοδύναμο και ισοδυναμούσε με 40 παράδες και 120 ακτσέδες.

δικαστικός, υπό τον καδή] του ναχιγιέ [nahiye: υποδεί-
αίρεση του καζά] του Μιντιέ:

Ο Χατζή Ιμπραήμ, αφού παρουσιάστηκε και απέδειξε ότι είχε το δικαίωμα να συλλέγει τον κεφαλικό φόρο [cizye, «τσιζιέ»] από την Ιστανμπούλ και τους τριγύρω υφιστάμενους της ναχιγιέδες, ανέφερε πως, καθώς ο ναχιγιέ του Μιντιέ αποτελεί μέρος αυτών των υφισταμένων ναχιγιέδων, στο χωριό Σακάκοτσουκ, που είναι μέρος του ναχιγιέ του Μιντιέ, κάποιος τζιμμή [zimmi: «προστατευόμενο άτομο», μη μουσουλμάνος] με το όνομα Θοδωράκης που είναι κοτζαμπάσης των νόμιμα προστατευμένων [μη μουσουλμάνων] ραγιάδων [reaya: υπήκοος] του χωριού, συγκεντρώνοντας περισσότερους από εκατόν πενήντα ραγιάδες γύρω του, είπε: εμείς, οι ραγιάδες του Σαμάκο[τσουκ] δεν πρόκειται να υπακούσουμε τις εντολές για συλλογή κεφαλικού φόρου, δεν θα σας επιτρέψουμε να πατήσετε το πόδι σας στο χωριό μας· έδειξε έτσι, ανυπακοή και αντίδραση ο προαναφερθείς Θοδωράκης, φτάνοντας στο σημείο να χτυπήσει τους φρουρούς που συνόδευαν τον προαναφερθέντα ενάγοντα και επιμένοντας στην ανταρσία, προκάλεσε την αποσπασματική και ατελή συγκέντρωση των κρατικών προσόδων. [Ο Χατζή Ιμπραήμ] μου ζήτησε να εκδώσω αυτοκρατορική διαταγή που θα καταδικάζει τον προαναφερθέντα τζιμμή σε αγγαρεία σε γαλέρες, για τόσο χρονικό διάστημα όσο χρειάζεται για να συμμορφωθεί. Η δική μου γραπτή εντολή είναι λοιπόν ότι, εάν επιχειρήσει ξανά να εμποδίσει την πληρωμή των κεφαλικών φόρων των υπηκόων, όπως απαιτεί ο Ιερός Νόμος [shari'a], θα πρέπει αυτός να οδηγηθεί στο αυτοκρατορικό μου δικαστήριο [δηλ. στην Ιστανμπούλ], προκειμένου να σταλεί στις γαλέρες και να διασφαλιστεί έτσι, η δέουσα τιμωρία.

Kal'a, σ. 177.

Παρατηρήστε το γεγονός ότι ο εκμισθωτής του φόρου δεν παραπονιέται στον καδή, αλλά απευθείας στο αυτοκρατορικό συμβούλιο στην Κωνσταντινούπολη.

Ποιες μορφές αντίστασης χρησιμοποίησαν οι κάτοικοι του Σαμάκοτσουκ ενάντια στους φοροεισπράκτορες; Ποια ήταν η στάση του σουλτάνου; Η απόφαση που εξέδωσε το Αυτοκρατορικό Συμβούλιο αφήνει στο Θοδωράκη κάποια ευκαιρία να διαφύγει;

B-18. Οθωμανικό έγγραφο για την προστασία των βοσνιακών μοναστηριών (1785)

Μπουγιουρντί [είδος οθωμανικού εγγράφου] του πασά:

Σε εσάς, δικαστές της περιοχής της Βοσνίας, σε εσάς, διοικητές, και σε εσάς, φοροεισπράκτορες, γνωστοποιείται ότι οι αδελφότητες των τριών μοναστηριών [Κρέσεβο, Φόινιτσα και Κράλιεβα Σούτιεσκα] είναι ελεύθερες από κάθε είδους δημόσιο φόρο μέσω της ισχύος αυτού του εγγράφου και των ευγενών φερμανιών που έχουν ήδη στα χέρια τους. Δεν πρέπει να επιτρέψετε σε κανέναν να τις κακομεταχειριστεί ή να τις ενοχλήσει ζητώντας φόρους, πουθενά, είτε πρόκειται για τα μοναστήρια είτε για χωριά της περιοχής της Βοσνίας είτε για μονοπάτια και δρόμους, και γενικά δεν πρέπει να επιτρέψετε να συμβεί τίποτα που να αντιτίθεται σε αυτό το έγγραφο και στα άλλα ευγενή φερμάνια. Θα τις προστατεύετε και θα τις υπερασπίζετε σε κάθε περίπτωση και θα ενεργείτε σύμφωνα με τα όσα περιέχονται σε αυτό το έγγραφο και θα είστε σίγουροι ότι δεν θα κάνετε τίποτα που να αντιτίθεται σε αυτό το έγγραφο. Αυτές είναι οι διαταγές μου.

Benic, σ. 303.

Στη διάρκεια του ύστερου 18^{ου} αιώνα, όταν η κεντρική εξουσία ήταν λιγότερο αποτελεσματική στις επαρχίες, οι υπήκοοι ζητούσαν συχνά ειδικές ρυθμίσεις, τις οποίες εξέδιδαν οι αρχές της επαρχίας.

Να συγκρίνετε την έκταση των προνομίων που παραχωρούνται στα κείμενα B-13 και B-18.

V. Επαρχίες και φόρου υποτελή κράτη

B-19. Διατάξεις αναφορικά με το καθεστώς της Ραγούζας όπως επαναλαμβάνονται σε έναν αχιντναμέ⁴⁶ που εξέδωσε ο Μουράτ Γ' (1575)

[...]

Παλαιότερα, εξαιτίας της υπακοής και της υποταγής, με την αφοσίωση και ακεραιότητα που επέδειξαν οι Μπεήδες και οι ηγεμόνες του Ντούμπροβνικ [Ραγούζα] την εποχή των τελευταίων ένδοξων προπατόρων μου – ας φωτίζει ο Θεός τις αποδείξεις [του μεγαλείου τους] – δόθηκε σε αυτούς μία συνθήκη.

[...]

Θα στέλνουν κάθε χρόνο, σύμφωνα με το παλιό έθιμο, τα δώδεκα χιλιάδες πεντακόσια χρυσά νομίσματα [filori], που έστελναν από τις παλαιές εποχές στο Δικαστήριό μας, την ένδοξη έδρα, με τους απεσταλμένους.

Περισσότεροι φόροι [harac, χαράτσι] από τα προαναφερθέντα 12.500 χρυσά νομίσματα δεν θα τους ζητούνται. Από τους σαντζακμπέηδες μου [sancak-beyi: διοικητής σαντζακιού], τους σουμπασήδες [subaşi: διοικητής του καζά, συνώνυμο με βοεβόδα], τους τιμαριώτες και εν συντομία όλους αυτούς που βρίσκονται υπό την εξουσία μου, κανένα απολύτως κακό δεν θα επιβαρύνει τη χώρα και τις κτήσεις τους, τα κάστρα τους και τους ίδιους.

Με τον ίδιο τρόπο που η πόλη και η χώρα τους βρισκόταν σε ασφάλεια και προστασία παλαιότερα, θα βρίσκεται σε ασφάλεια και προστασία και πάλι.

Από τις γειτονικές χώρες [ο καθένας] είτε εχθρός είτε φίλος, είτε από ξηρά είτε από θάλασσα, θα έρχεται στην πόλη τους και θα φεύγει κανείς δεν θα απαγορεύει αυτό ή δεν θα αναμιγνύεται.

Οι έμποροί τους θα μπορούν να ασκούν τις εμπορικές τους δραστηριότητες στις [Θεία-] προστατευμένες Κτήσεις μου· θα μπορούν να έρχονται και να φεύγουν.

Κανένας δεν θα πειράζει τα υπάρχοντα, τα ζώα και

τα άλλα αγαθά τους και κανένας δεν θα τους δημιουργεί προβλήματα.

Ούτε αυτοί θα ζητούν φόρους για τους δρόμους.

Biegman, σ. 56-57.

Ποιες είναι οι υποχρεώσεις της φόρου υποτελούς Ραγούζας; Ποια είναι η γνώμη σας αναφορικά με τις ειδικές διατάξεις για το εμπόριο και τους εμπόρους; Συζητήστε εάν οι διατάξεις αυτές είναι ευεργετικές μόνο για τους κατοίκους της Ραγούζας ή και για τους Οθωμανούς.

B-20. Αχιντναμές του Αχμέτ Α' για την Τρανσυλβανία (1614)

Διά του παρόντος υπόσχομαι και ορκίζομαι [...] για όσο χρόνο:

Οι προαναφερθέντες ηγεμόνες [μπέηδες] και αρχηγοί και άλλοι αξιωματούχοι από την Άνω Ουγγαρία είναι υπήκοοι της Πύλης της Ευτυχίας, από τα βάθη της καρδιάς τους, με πίστη και τιμή, είναι φίλοι των φίλων μου και εχθροί των εχθρών μου· και καθώς έχουν συνάψει ένωση και συμφωνία με τον προαναφερθέντα Μπέθλεν Γκάμπριελ⁴⁷, θα καταβάλουν όλες τους τις προσπάθειες, ώστε να κινηθούν και να καταστρέψουν όποιον εχθρό εμφανιστεί, από κάθε πλευρά, ενάντια στη γη της Τρανσυλβανίας, και προκειμένου να αποδείξουν ότι είναι πιστοί και υποταγμένοι, θα στείλουν αυτή τη χρονιά, οικειοθελώς, τα πεσκέσια τους [peskes: δώρο] στην αυτοκρατορική μου Πύλη, σύμφωνα με το ύψος της παραγωγής και τις δυνατότητες της χώρας τους.

Τότε εγώ, σε αντάλλαγμα, θα τους υπερασπιστώ, με κάθε μέσο που διαθέτω, από τους εχθρούς τους, όταν τυχόν χρειαστούν τη βοήθεια και την υποστήριξη μου· όλα τα οχυρά και οι πόλεις, όπως και όλα τα εδάφη που κατέχουν θα παραμείνουν, από τώρα και

⁴⁶ Ο αχιντναμές ή αχινταμές (ahidname) ήταν μία συνθήκη που παραχωρούσε ο σουλτάνος σε ένα μη μουσουλμανικό κράτος με το οποίο είχε συνάψει ειρήνη. Αχιντναμέςδες δεν παραχωρούνταν μόνο στα «τυπικά» υποτελή κράτη, αλλά επίσης στη Βενετία, την Πολωνία κ.α. Για μία μακρόχρονη περίοδο, οι Οθωμανοί δεν ήταν πρόθυμοι να υιοθετήσουν την πρακτική των επίσημων διμερών συνθηκών που εκδίδονταν και υπογράφονταν και από τα δύο συμβαλλόμενα μέρη· παρ'όλα αυτά, οι όροι των αχιντναμέςδων αποτελούσαν γενικά αντικείμενο διαπραγμάτευσης μεταξύ των μερών πριν από την τελική σύνταξη του επίσημου εγγράφου.

⁴⁷ Ηγεμόνας της Τρανσυλβανίας (1613-1629).

στο εξής, στα χέρια τους, και κανείς απολύτως, ούτε μπεηλέρμπεης [*beylerbey*: γενικός διοικητής] ούτε μπέης [*bey*: διοικητής] που υπόκειται στις διαταγές μου, ούτε επικεφαλής του στρατού [*serasker*: «σερασκέρ»] δεν θα ανακατευτεί.

Και χωρίς να μεταποιεί και να αλλάζει με κανέναν τρόπο τις τελετές και την τάξη και τους κανόνες και τη θρησκεία, όπως επίσης και τα έθιμα που τηρούνται εδώ και αιώνες, αφήνοντάς τα να υπάρχουν ως έχουν, κανένας δεν θα κάνει τίποτε άλλο εκτός από το να τα αφήνει εν ειρήνη υπό τη σκεπή της δικαιοσύνης.

[...] Και από την χώρα αυτή δεν θα ζητήσουμε υψηλότερους φόρους από αυτούς που πληρώνει μέχρι τώρα.

Gemil, σ. 165.

Ποιες ήταν οι υποχρεώσεις του φόρου υποτελούς κράτους;

Να σχολιάσετε τον όρο «φίλοι των φίλων μου και εχθροί των εχθρών μου».

B-21. Η αυτονομία της Μολδαβίας (1716)

Οι μολδαβοί ηγεμόνες στερήθηκαν το δικαίωμά τους να κηρύσσουν πόλεμο, να συνάπτουν ειρήνη, να υπογράφουν συνθήκες, να στέλνουν αγγελιοφόρους σε ηγεμόνες γειτονικών κρατών για ζητήματα που αφορούν κρατικές υποθέσεις, παρόλο που τους είχε δοθεί η πλήρης ελευθερία τους και είχαν σχεδόν την ίδια εξουσία όπως και προηγουμένως να φτιάχνουν νόμους, να τιμωρούν τους κατοίκους, να ανυψώνουν ανθρώπους στον τίτλο του βογιάρου⁴⁸ ή να τους αφαιρούν την τιμή αυτή, να επιβάλλουν φόρους, ακόμα και να διορίζουν επισκόπους και άλλα ανάλογα έργα. Και αυτήν την εξουσία του, ο ηγεμόνας την επεκτείνει όχι μόνο στους αξιωματούχους και τους πολίτες της Μολδαβίας, αλλά επίσης και στους Τούρκους εμπόρους και άλλα άτομα κάθε κατάστασης, για όσο διάστημα βρίσκονται στην επικράτειά του. Η ζωή και ο θάνατός τους βρίσκονται στα χέρια του [...] όλοι οι αξιωματούχοι του κράτους και του στρατού είναι στο έλεός του: δίνει σε όσους του είναι

αγαπητοί και αφαιρεί από όσους αντιπαθεί. Και σε αυτήν την πράξη της παροχής, ο ηγεμόνας δεν χρειάζεται να λάβει υπόψιν του καμία αρχή [...] Ο ηγεμόνας έχει την ίδια εξουσία όχι μόνο πάνω στον κατώτερο κλήρο, αλλά επίσης στη μητρόπολη, τους επισκόπους, τους αρχιμανδρίτες, τους ηγουμένους και όλα τα μέλη της εκκλησίας, σε περίπτωση που διέπραξαν κάποια αδικία ή έκαναν κάτι που θα μπορούσε να προκαλέσει ζημιά στους ανθρώπους ή συνωμότησαν ενάντια στον ηγεμόνα ή στο κράτος, ο ηγεμόνας μπορεί χωρίς κανένα πρόβλημα και χωρίς τη συναίνεση του Πατριάρχη της Κωνσταντινούπολης, να τους καθαίρει από την έδρα και το βαθμό τους – στην εκκλησία, όχι όμως και από την ιεροσύνη – και επίσης, εφόσον οι περιστάσεις το απαιτούν, να τους τιμωρήσει με την ποινή του θανάτου [...] Ωστόσο, δεν του έχει δοθεί η ίδια μεγάλη εξουσία πάνω στα αγαθά των κατοίκων. Είναι αλήθεια ότι, ανεξάρτητα από το ύψος των φόρων που επιβάλλει στη χώρα, κανένας δεν μπορεί να εναντιωθεί ή να παρακούσει τις εντολές του, χωρίς να κινδυνεύει να χάσει το κεφάλι του· με τη σειρά του ωστόσο, είναι κι αυτός αναγκασμένος από το οθωμανικό δικαστήριο να αναφέρει ότι φόρους επέβαλε. Έτσι, παρόλο που κανείς δεν μπορεί να τον κρίνει – εάν καταγγελθεί στο μεγάλο βεζίρη – ότι χύνει αίμα αθώων, βρίσκεται σε μεγαλύτερο κίνδυνο, εάν ολόκληρη η χώρα παραπονεθεί για την υψηλή φορολογία. Και εάν βρεθεί ένοχος, τιμωρείται συχνά με εξορία ή με δήμευση της περιουσίας του, καθώς μόνο η εξέγερση ή η άρνηση καταβολής του ετήσιου φόρου υποτέλειας επισύρει για τον ηγεμόνα την ποινή του θανάτου. Η απαγόρευση αυτή ωστόσο, δεν έχει τόσο μεγάλη ισχύ, ώστε να μην την παραβιάσει ο λαός. Μάλιστα, εάν ο ηγεμόνας έχει κατευνάσει το βεζίρη με δώρα καθώς και τον κεχαγιά [*kethüda*, *κετχούδα*: τοποτηρητής, ή αντιπρόσωπος πόλης], τον δεφτερδάρη [*defterdar*: θησαυροφύλακας] και άλλους που ασκούν ιδιαίτερη επιρροή στον αυτοκράτορα, δεν κινδυνεύει από τα παράπονα των βογιάρων ή ακόμα και όλης της χώρας, καθώς δεν υπάρχει καμία περίπτωση ένας εναγόμενος, με χέρια γεμάτα προσφορές, να μην μπορεί να υποστηρίξει τον εαυτό του στην τουρκική αυλή. Έτσι, όσο σκληρή κι αν

48 Ο βογιάρος ήταν ταυτόχρονα ευγενής και κρατικός αξιωματούχος.

είναι η τυραννία του Τούρκου για τη Μολδαβία, ο ηγεμόνας της μπορεί, χωρίς να φοβάται τίποτα, να κάνει ό,τι θέλει: κανένας κάτοικος δεν μπορεί να αψηφήσει τη θέλησή του, χωρίς να τιμωρηθεί.

Cantemir 1973, σ. 127–128.

Ντιμίτρι Καντεμίρ (1673-1723): κυβέρνησε δύο φορές ως ηγεμόνας της Μολδαβίας (1693, 1710-1711) και υποχρεώθηκε να καταφύγει στη Ρωσία μετά την αποτυχημένη εξέγερσή του εναντίον των Οθωμανών το 1711. Καθώς πέρασε τα περισσότερα από τα νεανικά του χρόνια στην Κωνσταντινούπολη, έγινε ένας από τους κορυφαίους ευρωπαίους λόγιους της οθωμανικής αυτοκρατορίας και έγραψε μεταξύ άλλων, μία ιστορία της οθωμανικής αυτοκρατορίας και μία πραγματεία περί μουσουλμανικής θρησκείας. Το έργο του «Περιγραφή της Μολδαβίας», γραμμένο στα λατινικά, απευθυνόταν στο δυτικό κοινό.

Ο Ντιμίτρι Καντεμίρ συμφωνεί ή ασκεί κριτική στο εύρος των εξουσιών που έχουν οι μολδαβοί ηγεμόνες στο εσωτερικό της χώρας; Εκτιμείστε τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα που έχει για τους κατοίκους των συγκεκριμένων περιοχών η διαβίωση σε ένα υποτελές κράτος σε σύγκριση με την αντίστοιχη διαβίωση σε μία «τυπική» οθωμανική επαρχία. Προσπαθήστε να σκιαγραφήσετε τις ειδικότερες επιπτώσεις για διαφορετικές κοινωνικές ομάδες.

Β-22. Ο γάλλος περιηγητής Φλασά για την ιδιαίτερη θέση των βλάχων ηγεμόνων (1741)

Παρατήρησα κάτι στο Βουκουρέστι που μου φάνηκε ιδιαίτερα παράξενο. Παρόλο που η ηγεμονία αυτή είναι στο έλεος του σουλτάνου, οι Τούρκοι δεν έχουν εκεί ούτε τζαμιά ούτε είναι κάτω από τη δικαιοδοσία του ηγεμόνα. Αναγνωρίζουν μόνο την εξουσία του διαπιστευμένου του σουλτάνου, ο οποίος είναι ο μόνος που έχει το δικαίωμα να τους επιβάλλει ποινές. Ωστόσο, δεν ισχύουν τα ίδια για τους Ρουμάνους, τους Έλληνες και άλλους χριστιανικούς λαούς: ο βοεβόδας ή «οσποδάρος» της Βλαχίας έχει δεσποτικά δικαιώματα πάνω στη ζωή και την περιουσία των λαών, εάν τα μέτρα και οι αποφάσεις του δεν συναντούν τις αντιρρήσεις του σουλτάνου, διότι εξαρτάται ολοκληρωτικά από τον τελευταίο και κάθε φορά που αργοπορεί να καταβάλει τον φόρο υποτέλειας στην Πύλη ή δεν εκπληρώνει τις υποχρεώσεις του προς την Πύλη, κινδυνεύει να εκθρονιστεί ή ακόμα να χάσει το κεφάλι του. Είναι περισσότερο αντιβασιλέας παρά ηγέτης. Ο βοεβόδας Κωνσταντίνος [Μαυροκορδάτος]⁴⁹ άξιζε μια καλύτερη τύχη: όλες οι χώρες θα εύχονταν να τον είχαν κυβερνήτη.

Călători, IX, σ. 257.

Σε ποιους περιορισμούς υπόκεινταν οι Οθωμανοί στα φόρου υποτελή κράτη; Να συγκρίνετε τις πηγές αυτής της ενότητας με την πηγή Α-8.

49 Ο Κωνσταντίνος Μαυροκορδάτος (γεν 1711, πεθ. 1769) ήταν ένας από τους πιο διακεκριμένους αντιπροσώπους των λεγόμενων «Φαναριωτών», δηλαδή της ελληνορθόδοξης πνευματικής ελίτ της Κωνσταντινούπολης του 18ου αιώνα. Εξαιρετικά καλλιεργημένος, κατήργησε τη δουλοπαροικία και προχώρησε σε διάφορες μεταρρυθμίσεις στο πνεύμα μιας πεφωτισμένης απολυταρχίας.

Σχήμα 2: Τυπολογία των εδαφικών κτήσεων της οθωμανικής κυριαρχίας (16^{ος} αιώνας)**A. «Κεντρικές» οθωμανικές επαρχίες** (εγιαλέτ' ονομάζονται επίσης *λίβα* ή *βιλαέτ*)

- διοικούνται από έναν γενικό διοικητή, τον μπεηλέρμπεη
- χωρίζονται γενικά, σε αρκετά σαντζάκια (που διοικούνται από τον σαντζάκμπεη) τα οποία σχηματίζονται από αρκετούς καζάδες (που διοικούνται από τον καδή)
- το μεγαλύτερο μέρος της γης διανέμεται μέσω ενός είδους φεουδαρχικού συστήματος, του τιμαριωτικού (τιμάρι)
παραδείγματα: Ανατολία, Ρούμελη, Βούδα, Κύπρος, κ.α.
- ειδικές περιπτώσεις: μικρές εκτάσεις και κοινότητες που απολαμβάνουν ειδικά προνόμια ή τοπική αυτονομία (παραδείγματα: οι μονές της Χερσονήσου του Άθω ή του Όρους Σινά· αρκετές ορεινές ή νησιωτικές κοινότητες στο Μαυροβούνιο, την Αλβανία, την Ελλάδα κ.ά.)

B. «Δεύτερη ζώνη» οθωμανικών επαρχιών

- εγιαλέτια που διοικούνται από γενικό διοικητή που τοποθετεί ο σουλτάνος
- οι περισσότερες από αυτές τις επαρχίες ήταν οργανωμένες σύμφωνα με ειδικές οικονομικές ρυθμίσεις (με το σύστημα του σαλιανέ [salyane: ετήσια αποστολή φόρων στην κεντρική διοίκηση από επαρχίες που δεν ήταν χωρισμένες σε τιμάρια]· μερικά μόνο ή καθόλου ενσωματωμένο στο φεουδαρχικό (ή τιμαριωτικό) σύστημα
παραδείγματα: Αίγυπτος, Βαγδάτη, Μπάσρα (Βασόρα), Τυνησία, Υεμένη, κ.α.
- ειδικές περιπτώσεις: σπανιότερα σε επίπεδο εγιαλετιού και συχνότερα σε επίπεδο σαντζακιού, ορισμένες από αυτές τις επαρχίες διοικούνταν από κληρονομικούς κυβερνήτες (παραδείγματα: Λάχσα· Άδανα υπό την οικογένεια των Ραμαζάν-ογουλαρί· αρκετά κουρδικά σαντζάκια· το Βιδίνι υπό την οικογένεια Μιχάλογλου τον 15ο-16ο αιώνα, κ.ά.)

Γ. Μουσουλμανικά φόρου υποτελή κράτη

- κράτη που αναγνωρίζουν την οθωμανική επικυριαρχία, διατηρούν όμως την παραδοσιακή τους οργάνωση· ωστόσο, ο σουλτάνος επεμβαίνει στην επιλογή των διοικητών τους
- έχουν γενικά ισχυρή πολιτική, στρατιωτική και/ή συμβολική σημασία για την οθωμανική αυτοκρατορία γι' αυτό και λαμβάνουν πολλά είδη οικονομικής υποστήριξης από αυτήν
παραδείγματα: Χανάτο της Κριμαίας, Σαριφάτο τη Μέκκας κ.ά.
- ειδικές περιπτώσεις: η Περσία πλήρωνε επίσης φόρο υποτέλειας την περίοδο 1590-1603, δεν ήταν όμως, μονίμως υποτελής στην οθωμανική αυτοκρατορία

Δ. Χριστιανικά φόρου υποτελή κράτη

- κράτη που αναγνωρίζουν την οθωμανική επικυριαρχία, πληρώνουν ένα εφάπαξ ποσό ως φόρο υποτέλειας στο σουλτάνο και εναρμονίζονται με την οθωμανική πολιτική, διατηρούν ωστόσο, την αυτονομία τους και τους παραδοσιακούς χριστιανικούς τους θεσμούς (δεν υπάγονται στον μουσουλμανικό / οθωμανικό νόμο)
παραδείγματα: Ραγούζα, Βλαχία, Μολδαβία, Τρανσυλβανία, Γεωργία, Χίος (μέχρι το 1566) κ.α.
- ειδικές περιπτώσεις: ορισμένα χριστιανικά κράτη πληρώνουν φόρο είτε για ένα μόνο μέρος της επικράτειάς τους (π.χ. η Βενετία για την Κύπρο, 1517-1570· οι Αψβούργοι για την Άνω Ουγγαρία, 1533-1593) είτε ως «προστασία» προκειμένου να μην δεχθούν επιθέσεις (π.χ. η Πολωνία-Λιθουανία στο Χανάτο της Κριμαίας και περιστασιακά στους Οθωμανούς), διατηρούν ωστόσο, την πολιτική τους ανεξαρτησία.